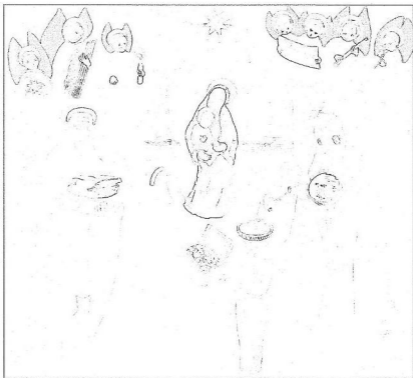

BAJAI HONPOLGÁR

2010. december

XXI. évfolyam 12. (242.) szám

Ára: 250 Ft

Udvardi Erzsébet: Háromkirályok

(A győri Prohászka Ottokár Orsolyita Közoktatási Központ képolnájában.)

Toncsi karácsonyfája

Szent András havának utolsó vasárnapján az első lila gyertyát gyújtjuk meg az adventi koszorún. Egy hónapja még a te-metők sok száz gyertyafénye szereteteinkre emlékeztet, az elmúlt időzte. Ma pedig a lila gyertya pislá fénye valaminek a kezdete. Készülődés az eljövetele. Az Úr eljövetele. Adventus Domini. Ma még a Mikulás kopogtat be az ablakon, s immáron –

Fekete István szavaival – karácsony jár a kertek alatt. A piácokon fenyőfákhalom között világogatunk. Nézegetjük, forgatjuk, majd megvásároljuk, hazaviszük, máln rejtegetjük is. Aztán hol titokban, hol nem, feldíszítjük, csillogó ruhába öltöztetjük. Karácsonyfa lesz. Több lesz, egy feldíszített fánál, olyan, amittől megmelegszik az ember szíve.

A végére az év is megöregszik, vagy legalábbis megemberesedik decemberbe. Belefárad a katasztrófikba. Megöszül. A napok meghidegülnek. Ólomsúlyú sötét felhőket kergető vad szelek egyetlen lendülettel számúzik az ősz festette, színes levelet az avarba. Feltűrt gallérral járunk a világban, s hazatérve jólesik a kuckó melege.

Csendes éjszaka. Az ablak előtti lombja vesszett fá ágai látni engedik a szomszéd házunk kivilágított ablakait. Sötét, puha csönd ül a szobán, a sarokban álló dobozon összegömbölyödött macska dorombol nagy, lusta útemben.

Igy é vége táján, megöregedve, már rendszeresen emlékeimmel díszítem fel képezheltem fényfóttam.

Elhevredett a csónak. Már a macska is alszik. Hallom halk szuszogását. Emlékek órája az ilyen idő. Csak várni kell, és ők fi-noman bekopognak. Töncsira emlékeztem. Akkor, a bőszi útrájában mondtam: július 8. óta már semmi sem a régi. A jelen idő múlt időre kell állni. Bizony, Töncsi, már semmi sem a régi. Főj a hiányod. Úgy vagyok veled, mint a karja-veszteszt, kinek még sokáig fáj hiányzó karja. Emlékekkel enyhítem, velek díszítem fel a fényt, mely így fel-díszítve lesz Töncsi Karácsonyfája.

Töncsi Karácsonyfáján az első gyertyát Binder Károly gyújtotta meg 2010. október 29-én, pénteken este 6 órakor. Fontos pontosan megjelölni az időt, mert akkor Caoda történt, és a csodák idejét feljegyzik. Mert ott este a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában a csoda a szeretet erejével megtestesült, mely oly nagy volt és áradó, hogy az ajtókat ki kellett törni. Sokan voltak, mert találkoznai akartunk Töncsival, mert tudtuk, hogy ott lesz. Mert júliusban történt, ami történt, most mégis ott volt. Éreztek ottlétét, látnak fényképet, Pump Karcusi boldogságos Töncsi-fotóját: „Ha megtanuljuk ki-nyújtani kezünket társaink felé...” Hívott és mi ott voltunk, és magához ölelt minket. A zenészek, a zenei élet krámje hosszú évek alatt, ha ő hívta őket, örömmel jöttek, s most barátjuk emlékének szülszeleg megisméltáshoz örömeztünk jöttünk Nekik. Néki jöttünk, mert ő ott állt a második sorban felesége, Kati és Pérel Zsuzsa között. Láttam. Mint éveikkel ezélt, talán ugyanezen a helyen, egy Tolcsay-esten. Minden porcikája mozgott a zenére. Mint egy nagy gyerek. Ő volt maga a zene. Itt volt, higgyék el nekem.

Ezen a péntek estén, hat órakor, Pethő Attila bevezette után Binder Károly Töncsi fényképe előtt meggyújtotta a gyertyát. Leült a zongorához és játszott. Valami, olyan szívszorítóan... talán nem is zongorázott. Beszélgetett. Valahogy úgy, mint két nagyon jó barát. Búcsúznak. Mert az egyik hosszú útn indul. Csak ütem, és már nem látam a zongorát, csak hallgatom, hogy Binder csak mesél, mesél, mesél; hogy mi? Nem tudom, nem értem, mit, csak éreztem, hogy nagyon bensősé-

ges, és csak ők értik, ők ketten. Szép lelki emberek beszélgettek. Dermedten ültem, bepárusodott szeméveggel.

A Muzsikás együttesből Sipos Mihály (hegedű) és Hamar Dániel (ütdgordon) gyimesi muzsikát játszott. Azon a vidéken nem szégyellik a férfikönyvet, mondta Hamar Dániel, és Sipos Mihály hegedülje csak sírt, csak sírt és csak sírt.

Tolcsay László: „Jőe jövet, átérve a nagy hídon, ugyanolyan szépek láttuk Baját, mint eddig. Az emberek is épp oly kedvesek, mint régen, csak azt éreztik Zsuzsával, hogy valaki nagyon hiányzik abból a városból.” Aztán eljárt az ott népszerű dal, majd Töncsi Péter lát maga mellé vége még két dal játszottak. *A Jéj kedvesemet és az Első villamost.*

Binder Károly és Borbély Mihály (klarinét, targonca, saxofon) mellé a végén Sipos Mihály is társult, és a negyedik számukban erdélyi zenét játszottak.

A Vukán György (zongora) és Berkes Balázs (bőgő) dal egyfajta zenész rekviemét játszott.

Vukán György elmondja, amikor hallotta, hogy Töncsi útnak vége felé jár, írt egy dalt. Címe: *Utolsó áisenet.* Ezt játszottam most el – mondja, majd leült és játszik, és a levegő megáll. Vannak pillanatok, kivétel-esek, melyek bédnek az ember agyá-ba, telkébe. Ez most ilyen volt.

Azt mondta Binder Károly, amikor játszott hatvan éves volt, négyzetes játszottunk Vukán Gyurival, Most is ezt tesszük. És ezt tették. De hogyan? Felállva – leülve – egymást kerülgetve – egymás után – egyszerre – üneflechten – a két nagy zenész. Töncsi nyugogott.

A Molnár Dixieland Band zárta az estét, az egykori egyetemi évfolyantárs együttese fantasztikus hangulatot teremtett. A *Perzsvadász-feldolgozástól* Oscar Peterson *Himnuszán* keresztül, a *Hegeudis a hástelen* betétdalig, Garay Márta zenék zongorasztóljával.

A három és fél óras műsor végén, visszazokkerve a prózai életbe, már nem látam a másodikort sozlen Töncsit, csak Kati, a feleséget. Elindulva a teremből, kifélelmenet visszanéztem. Ott a zongora mögött a fényképen mosolygott és intett felém. Talán most búcsúzott el a bajaisáktól.

Nagyon hiányzik nekem a mindig mosolygós Antal – mondja a napokban Schindler atya. Valóban, Töncsi mindig mosolygott. Mosolygott és reménykedett. Május utolsó napján mondja: ez a május nagyon csúnya hónap volt, de majd... és tervez. Most már könyvebb – és botvájal az íróasztalához megy. Richnovszky-

emléket keres nekem. Nem találja. Később biztos meglesz, és Richer Ilonkának is készült egy lap, majd abból is adok – mondja. Kétség. Láthatóan megkínózza, de utána megint mosolyog.

Amikor tavaly október 27-én Udvardi Erzsébet *Várlatok* című kiállítását rendezte a Múzeum a Nagy István Képtárban, Kelemen Áron végigtörtözte a rendezés folyamatát és a megnyitót, különös tekintettel a Művésznőre. Töncsitről is sok kép készült akkor. E lap augusztusi számában öt oldal szült róta; dertis, sőt vídmi képekkel. Az ötödik oldalon este az októberi napon készült képekkel válogattunk. Két kép kicait más. A harmadik talán a *Bölcset* címet viselhetné. Az utolsó, az álló kép a fotós szemét dicséri. A kép előzménye, a képtár előterében szült Töncsi: kicsit elfáradtam. Széket kerítettünk. Leült. Véletlenül került a szék az akkor még földön álló pápa-kép elé. S Töncsi, ahogy ott ül... vajon mire gondolhatott akkor? Jó lenne tudni. Talán mégsem. Ekkor még földön feküdt pápa-kép előtt. – Írtam azon az oldalon. Hízen akkor még hátra volt az ausztriai kirándulás és a díszpolgár cím átvétele december 20-án.

A világon mindenki a barátja volt, és ő barátja volt mindenkinek. A titka? Nem tudom. Amikor erre gondolok, egy Weörs- vers jut eszembe:

„Ha a világ rigó lenne,
kötényemben ő fűtyölne,
éjjel-nappal szépen szólna,
a világ rigó volna.”

Mindenkhez olyan természetesen tudott szólni. Olyan biztonsággal járt-kelt a világ dolgai között, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga, mint az is, hogy törekedni a tökéletesre. 2008. decemberben Kabodó Tamás szilveszteri könyvbemutatóján egy Rómában játszódó elbeszélés kellett felvannia, s hogy az olvas nevetek pontosan ejtse, a nyelveket jól bíró János barátja segítségét kérte, mert komokt akart lenni.

A szakmai más biztos birtoklása mellett a művészetek bővületében élt. A zene már megemléttünk. Udvardi Erzsébet, Richter Ilona, Prokop Péter, Pérel Zsuzsa, Gross Arnold barátságát élvezte. Írt róla, kiállításokat szervezte. Abban, hogy Richter Ilonának állandó kiállítása van Baján, vagy ugyanitt 2006-ban a Kass-Richter-Gross hármás kiállítás létrejött, nagy része van.

Udvardi Erzsébet festőművész írja: „Furca szó, hogy emlékezés, Töncsi számomra is jelen van, intenzív szellemiségével és meghatóan kedves lényével. Jó ember volt, én a boldogok sorába íktatom őt.”

Emlékszel, Töncsi, 1990-re? Katanich Feri szervezte társaság, köztük Te is, meg-

alakítja az *Ártér* nevű bajai kulturális szemlélet. Sok kiváló szerző dolgozott az 1997-ig élő folyóiratnak, melynek Te voltál a keresztapja.

Emlékszel Toncsi 1996-ra? Gyulavári Jókával hámasban a garai temetőben járunk egy füleszű nyári napon. Jóska az Ártérnek készített álomszép képeket. Szinte állt a levegő. Az édeskés illat mindent betöltött, miközben a hasig érő fűben régi sírok között kevergélve bolyongtunk.

És arra emlékszel, Toncsi, mikor Szegeden dr. Richmónsky Andortól vetünk végső búcsút. A harmvakat vizsgáralal szófűk szét egy lamkás-fűves halmon, és Te ott egy parányi csigaházal tétél a dombról alá. Bardi biztosan megőrült majd neki – mondat. Az ilyen dolgokat nem lehet elfelejteni.

Az *Ártér* 1995-ben egy Richmónsky-alkalmazomán jelenetett meg. A nyitót írást Te jegyezted. A címe: *Legyetek példamutatók!* Mint írta, így búcsúzott tőletek Rich-

novszky Andor az utolsó találkozósotokkor. Én csak reménykedem, hogy Te is ezt tized meg nekünk, kik szeretünk és tisztelünk.

Most, ezen a kacok-meleget téli estén, mikor e sorokat írom és gondolatban a fűdőt díszitem, valamint biztosan tudok. Szenteste, amikor majd elcsendesedik a világ és a lélek is megcsendesül, kinézve a sötét ablakon látni fogom azt a sejtelmes fényű fiát, amiről majd tudom, hogy: Toncsi, a Te Karácsonyfiad.

Bálinti Anitla

Régi foglalkozások Baján

Kothencz Kelemennek, műzeumunk etnográfusának figyelmet keltő írásnive jelent meg lapunk novemberi számában Dikán Sándor szajgyártó mesterről, aki ezt a mesterséget ma is folytatja. Arra gondoltam, hogy visszapillantva a múltra, röviden fel-emléktem néhány olyan – mintegy száz évvel ezelőtti – megélhetést nyújtó kézműiparos tevékenységet, olyan mesterségekre emlékeztek, melyeket tudomásom szerint Baján ma már önállóan nem folytatnak.

Ilyen volt például a levigott állatok beleinek tisztításával foglalkozó béltsziszító Kriszti Perenc, a háztartási alkalmazottak közvetítésével foglalkozó édesédszerző Hochfeldner Géza, a pipát szívók számára dohányszási eszközt készítő Kerschner

Mór pipacsináló, vagy a székkötő szakmát űző Román Antal.

Olákat, késeket és különböző vágóeszközöket, evőeszközöket készítő és javító kisiparos tevékenységet fejtették ki a késesek, régente viselt kezdetleges lóbbelket csináló bocskorosok is dolgoztak. Keféket készítő kefekötőkötőből, a hajzatok rendbehozására szolgáló fűst csináló fűstűkötől sem volt hiány, de szappanfűzéssel, kötélgyártással, tarisznyakészítéssel foglalkozó mesteremberek is voltak városunkban. Különösen érdekesnek tarthatjuk, hogy foglalkozásszerzően tarhonyakészítéssel, ruhafélék találatával is önállóan dolgoztak vasalónők és vasalók. Nem hiányoztak a lóval kereskedő lócuppok sem.

A legérdekesebbnek tűnik, hogy milyen sok bércocsis működött Baján. A lófogatni járművel – kétlovas fiákerrel és egylovas konflissal – személyeket szállították száma néha negyvennél is több volt. Az iparengedélyhez kötött bércocsis foglalkozástak hajtási engedélyt kaptak, városi rendelet szabályozta működésüket és szállítási díj-szabásukat is. Kocsijukat számkokkal láttak el, számozatlan járművel nem lehetett kiállni a járművek standjaira, mint pl. a Szenthárosnág tére, vagy a vasútállomás elé. Az állandó vagy átmeneti foglalkozási bércocsisok nagy többségben alviegiek, bunyevácok voltak. Tíznel is többen a Darázs utcában laktak.

Bánáti Tibor

Udvardi Erzsébet festményei bélyegeken

A Magyar Posta 2010-ben a bajai születési Udvardi Erzsébet festőművésznő *Háromkirályok* című festményének grafikai-átkomponált részleteivel díszített kerácionyi forgalmi bélyegsorozatot adott ki.

Az ünnepi bélyegek alapjául szolgáló festményt a Badacsony-tomajban élő Kosuth-díjas művésznő ez év nyarán készítette a győri Prohászka Ottokár Orsolyina Közköztársasági Központ felújított kápolnája számára. A bélyegek ünnepélyes forgalomba bocsátására is itt került sor.

Az idei ünnepi jókívánságok feladásához a festmény két részétől választotta ki a Posta vezetése. A festmény fő motívuma, Mária a gyermek Jézussal a 80 forintos címletű bélyegre került. A festmény jobb felső részén elhelyezkedő, a Jézus születésének ünnepét szimbolizáló zenélő angyalkák a 105 forintos címletű bélyegen láthatók.

A bélyegképek az eredeti mű alapján, különleges nyomdatechnikai eljárással, arany- és ezüstfólia alkalmazásával ké-

szíttek, melynek megvalósítása a Pénzjegynyomda magas színvonalú segítségével volt megvalósítható.

A bélyegsorozathoz tartozó alkalmi borítékon a teljes festmény reprodukciója látható. Az alkalmi bélyegek grafikaiját a festményen található fő- és mellékmotívumok stilizált rajza díszíti.

Udvardi Erzsébet Baja díszpolgára, Kosuth-díjas festőművész alkotásai nem először kerültek a Magyar Posta ünnepi bélyegjeire.

Először 2002-ben a *Háromkirályok imádása* és *Bethlehem* című festményeit Kara György formálta alkalmassá, hogy az apró bélyegen érvényesíthessenek. Az alkalmi borítékon a *Madonna gyermekkel* című képeket arany- ezüstfóliával nyomott részletek látható. Olyan jól sikerült az eredeti festménnyel azonos hatást keltő bélyegkép, hogy a sikeres köszönhetően névértékesítés utánymóddal 2004-ben újra az ország karácsonyi ünnepi bélyege lett.

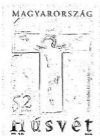
2006-ban két ünnepi bélyegen is szerepeltek Udvardi Erzsébet festményei és képviselték Magyarországot a nemzetközi filatéli életben alkotásával. Húsvétkor a *Jézus a keresztben* című alkotásnak különleges nyomdatechnikával készített reprodukciója került bélyegre, amik akkor a Pannónhalmi Főpapságban mutatnak be és bocsátották forgalomba. Az alkalmi borítékot a művésznő *Tőrvényszerű Krisztus* című képe díszíti, az alkalmi bélyegző motívuma a kereszt stilizált képe. Karácsonykor névértékesítés nyomással újra a *Háromkirályok imádása* című festmény képeivel díszített bélyeg került kiadásra.

A bélyegkiadásokon keresztül Udvardi Erzsébet művésznő négy festményt kapott a bélyeg alkalmazás útján nemzetközi ismertséget, hiszen nemcsak a gyűjtők által, de az elektronikus formák mellett még mindig használt postai levelezés kapcsán is eljutnak a bélyegek a világ minden tájára.

Jász Anikó

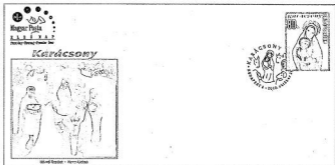
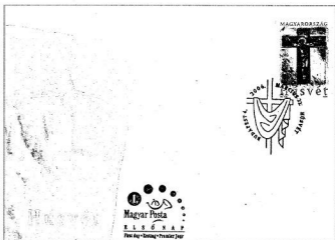
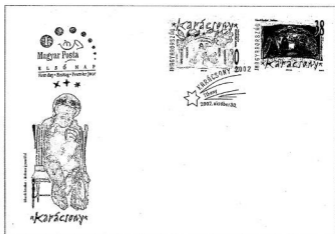
2002

2006

2010

Bánáti Tibor 85 éves

„Van-e, ki e nevet nem ismeri?” – kérdezhetném Petőfit idézve. Hát persze, hogy mindenki ismeri, hiszen sok-sok éve meghatározó személyisége városunknak. *Díszpolgár. És mi minden még! Valamikor valaki újságíróknak is nevezte. És ellen tiltakozott. Ő nem újságíró – egyszerűen csak ír. Ebből több sikeres könyv is lett már.*

A *Bajai Honpolgárnak* 1989. decemberében őta írja, hosszú időn keresztül a szerkesztőbizottság elnöke is volt. *Bizsékék vagyunk rá, hogy együtt dolgozhattunk, együtt dolgozhattunk vele.*

Kezves Tibor! Születésnapodon szívóbb gratulálunk, további szép éveket és örömteli munkálkodást kívánunk.

A Bajai Honpolgár szerkesztőbizottsága

Zsivágó doktor alkonya

A belvárosi, zenélő templomtorony a liturgikus dallamok közé időnként világi ihletésű muzsikát is iktat. Az elmúlt hónapokban több ízben intonálta a *Doktor Zsivágó* filmzenéjének Lara-motívumát. A dúsan, szílv melankóliával áradó melódia méltóan idézi meg a tragikus sorsú ír emlékét. A kompozíció magában is rangos alkotás, hiszen szerzője nyeri el a filmet ki-tüntetést Oscar-díjak egyikét.

Az édes-bús dallam most szellemet idéz. Ötven éve hunyt el a 20. századi orosz irodalom írása, Borisz Paszternak, afféle belső számfüzetében, hallgatásra és nyomorra ítéelve. A nemtelen, aljas eszközök alkalmazásában páratlanul találékony szovjet propagandagépezet szinte felülmúlta önmagát. Oly vad bajszával űzte a Moszkva melletti peregyelkinói elszigeteltség magányába halálosan beteg író, mely e gyakorlatos rezsim gyakorlásában is egyedülálló. A provinciális környezetben megfelelő orvosi ellátásban sem részesülhetett. Valószínűsíthető, hogy életét az elhatálosodó rákbetegség oltja ki. Lebetegezés azonban az is, hogy a megváltó halált fíradt szívének végső ellankadása hozza el.

A bajsa a pártfőtitkár, Nyikita Hruscov jóvágyásával indul meg. Nem vidóháló azzal, hogy döntését földköztapad tények súlyától nyugtázza hozzá meg. Nyikita Szergejevics ugyanis saját bevallása szerint a könyvet soha nem olvasta el. Ez mégsem akadályozta abban, hogy a csajos falkát a szerencsés Paszternakra részabaddítsa. A botány ötvenkét éve robbant ki, és első jele volt a szovjet élet betontomb-homlokzata mögött megindult szellemi ébredésnek.

Paszternak neve ekkor már mind ország-szerte, mind a világirodalom körbeiben ismert. Az 1917-es forradalom az orosz éle-tet megújító földindulásként éli meg, és egyik vezető munkatársa a Majakovszkij által szerkesztett *Laj* című irodalmi lapnak. Ám barátjától eltérően szilárd erkölcsi értékre, szuverén személyiség. Így utjakk

Borisz Paszternak

lassan elválnak, és igaz, hogy nem publikált írásaiban, de éppen Paszternak válik a bolszevisti ideológusoknak behódoló Majakovszkij legélesebb szemű kritikusává. Mivel meggyőződését és belső művészi késztesztét kifejező alkotásokat nem jelen-tethet meg a sztálini rendszerben, a harmadécs években a műfordítások területén éli ki önmegvalósító hajlamát. Shakespeare, Shelley, Keats és Verlaine költszé-tét szólatarja meg az eredetivel szinte egyenértékű szinten. Petőfinek valószínűleg a legjelentősebb orosz fordítója. A háború után azonban ellenállhatatlan készte-tést érez, hogy világrengető korszakokat átélvő élete tapasztalatait egy monumentális regényben foglalja össze.

1946-ban kezd írni a *Zsivágó* doktort, és az élete fő művének tekintett alkotást 1956-ban fejezi be. Bár az akkor már hatvanhat éves Paszternaknak bőséges tapasztalatai lehetnek a szovjet rendszer ter-

mésztrajzát illetően, a regényt – megdöb-bentől naivitással – kiadása a *Novij Mir*nek kúrdlja fel. A visszautasítást követően külföldre juttatja a kéziratot, és a könyv 1957-ben olasz nyelven, Milánóban jelenik meg. Irodalmi alkotás ilyen villámgyorsan sikert még nem aratott. Egy év múlva már Nobel-díjra jelölik a szerzőt, és azt 1958-ban el is nyeri.

A *Zsivágó doktor* megjelenését a szovjet kultúrpolitika nem kítőró örömmel, de a retorzió kísérletet nélkül vette tudomásul. A Nobe-díj adományozása azonban elszabadította a poklot. Paszternak – első reakcióként – szívélyes hangú táviratban köszöni meg a megjelölést. Rövidesen azonban számszólcovan fokes fordulatot tesz, és hivatalos nyilatkozatban utasítja vissza a díj átvetelét. A pályafutás azonban nem jellemgyöngöseség külső tünete.

Az akkori pártfőtitkár, Hruscov jóváhagyásával lefolytatott megírás első lépésként Paszternakot választás elé állítják. Vagy visszautasítja a Nobel-díjat, vagy – ha elfogadja – megfosztják szovjet állampolgárságától és külföldre szűntetik. Nevetéses paradoxon, de tény, hogy az akkori orosz BTK halálbüntetést meghaladó, legáltyosabb tétele a szovjet paradicsomból való kizűrés volt. Bár a birodalmi alattvalók milliói számára ennek a büntetésnek az elnyerése a vágyalom netovábbja lett volna, Paszternaknak Orosz-föld kényszerű, visszavonhatatlan elvetszése a legnagyobb csapást jelentette. „Szűlőházam elhagyása a halállal lenne számomra egyenlő” – írja egy levelében. Nem az erkölcsi tartás hiánya, hanem a szeretett hazához való ragaszkodás készteti megal-kuvásra. Hiszen a *Zsivágó* doktorban már évekkor korábban leírja azokat a sorokat, melyek szinte előre megmagyarázzák a szerző magatartását. „Éz a messzeség Oroszországnak, az ő világhíres-nevezetes szűlőanyja, a vértanú, az ünfejú, szeretelem, imádot éűlt, az örökös fenséges és vége-

Zsvígó (Omar Sharif), Lara (Julie Christie)

tes csinyjeivel, amiket soha sem lehet kiszámítani. Jaj, milyen édes az élet! Milyen jó élni a világon és szeretni az életet!”

Hozzá kell tennünk, hogy ezeket az ihletett mondatokat az író alteregója, Zsvígó nyomora legmélyébe, a partizánok üldözése elől szökrve fogalmazza meg. A Cseka nyomozásáról fenyegetve, a gyorsan döntő

szovjet bíróság halálos ítéletének árnyékában. Pedig a doktor az orosz értelmiségnek ahhoz az elitjéhez tartozott, mely már a világháború előtt előkészítette a forradalmat, és kezdetét a népi igazságtételt órájának fogadta el. Még akkor is, ha ez egzisztenciális összeomlást hozott számára. Csak hogy ami bekövetkezett, az senkinek nem ho-

zott megváltást. A sztálini kor szellemének legtümönbőbb összefoglalását úgy szintén Zsvígó adja meg a következőképpen: „A megfélemlítés minden eszközével le kellett szoktatni az embereket az ítélkezésről és gondolkodásról, rá kellett kényszeríteni őket, hogy azt lássák, ami nincs, be kellett bizonyítani az ellenkezőjét annak, ami napnál világosabb.”

Paszternak a kíméletlen hajszát csak két évvel élte túl. Művét az irodalomtörténet vélhetőleg a 20. század legnagyobb regényei között fogja számon tartani. A *Zsvígó doktor* Lev Toljstoj és Dosztojevskij rangjára emeli alkotóját. Általános ismertséget azonban a filmiparnak köszönheti. Halála után öt évvel kezdik vetíteni a parádés szereposztású filmet, a *Doktor Zsvígót*, melyben a címszerepet Omar Sharif alakította. A négy Oscar-díjat elnyert alkotás bejárta az 8t kontinenst, csupán a szovjet befolyás alatt álló országok filmvásznairól tiltották ki. Hogy kik? Ne szedjük össze neveiket. Hiszen a világnak ezen a felén a hatalom birtokosai számtalanszor voltak olyan kis senkik, akik azt sem érdemlik meg, hogy nevük lapalji, apró betűs lábjegyzet legyen.

Dr. Dániel József

Egy Duna menti vasútvonal rövid története

A Baja–Bezdán–Zombor–Apatin–(Hódság) vasútvonal 1912-17 között

A vasútvonal születése

A magyarországi vasútépítés nagy korszaka a 19. század második fele volt, de már a reformkorban születtek átfogó elképzelések egy országos vasúthálózat kialakításáról. Magyarország gazdasági érdekeit maximiálisan szem előtt tartva gróf Széchenyi István már az 1840-es években hangsúlyozta, hogy a Duna partján kell vasutat építeni a teherszállítás elősegítése érdekében. A Bécs–Budapest vonalakat gyorsan kiépítették, de az ország gazdasági érdekei egyértelműen jelezték, hogy Budapesttől délre is célszerű lenne a folyóval párhuzamos vasútvonalak kiépítése egészen a Vaskapuig. Ennek megfelelően a dunai kikötőket az ország fővárosával összekötő Budapest–Baja–Zombor fővonal megépítése a dualizmus alatt többször is előkerült, de a terület tulajviszonyai és a foglalkozás bekapcsolható terület korlátozott mérete miatt mindig elálltak tőle. A Szerbia felé irányuló Budapest–Szabadka és a Horvátország felé vezető Budapest–Fiume vonalak maximiálisan kiszolgálták a dél felé irányuló kereskede-

lem igényeit. A helyzet gyökeresen 1908-ban, Bosznia-Hercegovina annektálásával változott meg. Az új terület bekapcsolása a Monarchia gazdasági vérkeringésébe mindkét félre vezető nagy vasútvonalat teltterhelte. A Duna menti új vasúti fővonal egyre inkább gazdasági szükségé vált. Természetesen a fővonalat nem lehetett azonnal megépíteni, ezért helyi szinten kisebb szakaszokban hozták létre a Duna menti gazdasági vasutat. 1903-ban adták át a Kunzentriklőse–Dunapattyás hűvönalat. A Dunapattyás Bajáig tartó szakasz megépítésétől elálltak, mert a tözeges állapotban még a stabil másodrangú pálya létrehozása is komoly többletbefektetést jelentett volna, erre magánvállalkozók nem találtak. A kedvezőbb természeti adottságok miatt a Bajától Hódságig tartó vonalat előbb építették meg. Bács-Bodrog vármegye Duna mellett fekvő nyugati része sűrűn lakott, gazdagon termő mezőgazdasági terület volt, ezért az itt megépítendő új vasútvonal jó befektetésnek ígértkezett. 1911 februárjában a közö-

építési vállalkozók cége. A 16-17 hónapig tartó építkezés során a vonal kilométerenkénti átlagos költsége 107 473 koronát tett ki 1912-ben, amely az 1914-es szakasz esetében 122 210 koronára emelkedett. A Baja–Bezdán–Zombor vonalrész [Állomások és megállóhelyek a szakaszon (57,3 km): Baja, Baja-szállásváros, Vodica, Bátmonostor, Nagybaracska, Csátalja, Dávod, Heccegcsintó, Béreg, Kűllő, Bezdán, Monostorszeg, Vámososszállás, Elzászszállás, Zombor], 1912. július 15-én, a Zombor–Apatin–Szond vonalrész [Állomások és megállóhelyek a szakaszon (31,7 km): Zombor, Elzászszállás, Sikara, Károlyszállás, Bácskeresztes, Apatin, Apatin-gyártelep, Szilágyi, Szond.] augusztus 14-én adták át a forgalomnak. A vonal befejezésére 1914. november 12-én került sor, mikor átadták a Szond–Hódság szakaszt. [Állomások a szakaszon (19,7 km): Doroszló, Mirtics, Hódság-Kálvária, Hódság.]

A pálya nyomvonalát átgondoltam, első-sorban teherszállítási célokat figyelembe véve jelölték ki. A pálya Bajától Bezdánig a

Ferenc-szatorna típuscsatornájának közelében haladt. Bezdánról Zomborig a Ferenc-szatorna vonalát követte. Zombornál a vasútvonal ismét visszafordult a Duna felé, amelyet Apatinnál ért el újra. Az Apatintól Szondig tartó részre azért volt szükség, hogy az apatini kikötőnek legyen vasúti kapcsolata a Zombor-Gombos fővonalal. Ugyancsak megfontolásból hosszabbították meg 1914-ben a vasútvonalat Hódásáig, mert itt elérte a Zombor-Újvidéki fővonalat.

A vasútvonal építési pályahossza 109 km volt, az üzleti pályahossz ennél valamivel több, 113 km. A pálya a Baja-Bezdán-Zombor-Apatin-Szond Helyi Érdeklő Vasút Részvénytársaság tulajdonában volt, de az üzletkezelést teljes egészében a MÁV végezte. Ezzel magyarázható az a tény, hogy a részvénytársaság tulajdonában – a postakocsi kivételével – nem volt gőzülőállomány. A pályát teljes hosszában másodrangú kő építették. A vasút síkságon haladt, így 83%-ban egyenes volt és a legnagyobb emelkedése sem érte el az 5%-ot. Az aljazat építőanyagaként a Dunából beszerezhető jó minőségű kavics felhasználása szinte kézenfekvő volt a könnyű és olcsó szállítás, valamint a pálya céljai miatt is. Az alépítmények kialakításánál szinte csak az átérészek és egyéb műtárgyak kiépítésénél végeztek földmunkát. A Baja és Hódás között megépített 94 műtárgyból a legnagyobb a Ferenc-szatorna híja volt Sikara után. A részvénytársaság az állomások és megállóhelyek mellett 19 nyílt pályás őrházat és 159 közúti átjárót is épített. A sínek 9-12 m hosszú 23,6 kg-os „j” jelű sínek voltak elsősorban tölgy talpfűzők. A kavicspályán a vonatok maximális sebessége 40 km/h lehetett, ebből is látszik, hogy a társaság célja elsősorban a teherszállítás volt.

A vasútvonal személyszállító teljesítménye 1912-17 között

Az átadást követő napon megindult a vonatszforgalom, ez kezdetben 3 pár egyes szerelvényt jelentett. A személyszállítással kapcsolatban már kezdetben komoly gondok merültek fel. A 3 vonatból igazából csak kettő lehetett kihasználtni, mert a 3,27-kor induló elsőnek semmihez sem volt csatlakozása. Ezt az utazó közönség már az első nap szavára tette, de a kiadott menetrendben nem változtattak. Az első személyvonat indulása majdnem tragédiával végződött, mivel egy Vaskútra igyekvő utas tévedésből erre a vonatra szállt fel. Miután észrevette a tévedést a bajai állomás kijáratánál kiugrott a mozdó szerelvényből és csönyén összezúzta magát. A Bajáról Zomborra tartó két vicinális vonat

pár perc eltéréssel indult, így a figyelmen kívül hagyott vonatok összekeverhették a reggeli irányú a hercegcsinátóval.

A kezdeti nehézségek ellenére a személyvonatok gyorsan népszerűek lettek. A *Bajai Közlekedés* július 28-ai számában már „tízszofort vonatokról” ír, ami egyértelmű tülsze, de a vonalat sokan megismerték és a helyközi személyszállításban stabilizálta helyét. 1912 második felében 223 ezer szerelvény igénybe a vasutat, ami jó eredménynek mondható. 1913-ban, az első teljes üzleti évben a személyforgalom bőven meghaladta a fémillió utazást. Ez a szám minimális változásokkal megmaradt 1914-ben és 1915-ben is. 1916 volt személyszállítás szempontjából a legjobb év, ekkor 681 495-ször utaztak ezzel a vasúttal. 1917-ben már tapasztalható némi visszaesés, de a forgalom még így is 600 ezer felett maradt. Az utasok közül természetesen legtöbben a III. osztályon utaztak, arányuk mindvégig évben 83% felett volt. Az I. osztályt meglepően kevesen vették igénybe, az itt utazók aránya a 0,5%-ot sem érte el. Az első világháború ellenére nagyon kevés katonai utazott a vonatokon, legnagyobb számban 1915-ben, ekkor 18 871 fő. Az utasok által megtett kilométerek átlaga 17 és 19 között mozgott. Ez az adat a vasútvonal helyközi személyszállításban betöltött szerepét hangsúlyozza. A személykocsik kihasználtságát összesítő vasúti statisztikában az arány meghaladta a 22%-ot és is lassan, de folyamatosan emelkedett. A MÁV által kezelt 134 hlv vonal tekintetében ez az adat jónak mondható. A kihasználtság növekedését nem lehet egyértelműen a forgalom bővülésével magyarázni. A MÁV-nak a háborús erőfeszítések miatt folyamatosan csökkent a gőzülőállomány, így a körügedett kocsikat nem pótolták.

A vonal több állomásán is élénk volt a személyforgalom. A legtöbben természetesen Bács-Bodrog vármegye székhelyén, Zombornan szálltak fel a vonatra, utána Apatin következett. A nagy dunai rakodóval rendelkező Apatinnak ez volt az egyetlen vasútvonala, így nem meglepő, hogy sokan használták. Az Apatinhoz hasonló helyzetben lévő Bezdán személyforgalma szintén dinamikus fejlődött. Szond és Hódás állomásokon a csatlakozó vasútvonal miatt volt élénk a forgalom. Hercegszántóról, Nagybarcskáról és Bácskertesről pedig a környező nagyobb városokba utaztak sokan. Kezdetben a bajaiak is elszereztékkel választották a társaság vonatait, de 1914 után a bajai személyforgalom fokozatosan visszaszorult. Ennek elsősorban a helyi lakosok számára kedvezőtlen menetrend volt az oka.

A vasútvonal teherszállító teljesítménye 1912-17 között

Már a részvénytársaság megalapításakor egyértelmű volt, hogy a vasútvonal elsődleges célja a teherszállítás. E Duna menti térség Magyarország egyik legjobban termő mezőgazdasági területe volt, ezért a Baja-Bezdán-Zombor-Apatin-Szond bék elsősorban mezőgazdasági tömegáruk szállítására rendezkedett be. A vonalnak a vasúti kapcsolatok mellett Apatinnál közvetlen kapcsolata volt a Dunával, de Bajánál és Bezdánál is tervezték a kikötői iparvágány kiépítését.

Az 1912-ben szállított 21.349 tonna teherárú komoly üzleti sikernek könyvelhető el. Az első teljes év, az 1913-as a 60.494 tonna árúval és a közel 1,5 millió teherkilométerrel, igazolta a vasútvonal gazdasági létjogosultságát. A fejlődés 1914-ben sem akadt meg, az áruforgalom megkérdőjelezte a 70 ezer tonnát, ez elsősorban az új vonalrész megépítésével magyarázható. 1915-ben az első világháború következtében visszaesett a forgalom 52 ezer tonna közelébe, de 1916-ban megkezdődött, majd 1917-ben kicsivel ismét átlépte a 60 ezer tonnát a vasútvonal áruforgalma. A dél felé irányuló áruszállításnak fellendülést adott az Osztrák-Magyar Monarchia Szerbia elleni katonai győzelme 1915 novemberében.

A részvénytársaság áruszállítási forgalmának legnagyobb részét a teherárúak tették ki. Arányuk minden évben meghaladta a 94%-ot. A gyorsárú aránya 2-6% között mozgott, a szállított poggyász aránya legfeljebb 1%-ot sem érte el. A szállított áruk típusonkénti osztályozása mellett a szállítási céljára is érdemes figyelmet fordítani. Az üzleti jelentésekben részletesen elkülönítették a feladatot, azaz a térségből elszállított és az érkezett, azaz a térségbe behozott árukat. A feladások és érkezések összehasonlításából megállapítható, hogy a forgalom háromnegyed részét a vasútvonal vonalközvetéssel elszállított áruk tették ki. Az elszállított áruk rendeltetési helye Magyarország volt, a monarchiai vasutakra csak pár száz tonnát továbbítottak, külföldre pedig semmit sem. A beérkező áruk esetében még egyértelműbb Magyarország dominanciája. A Monarchiából érkező szállítmányok a 100 tonnát sem érték el, külföldi feladókálomás itt sem volt.

Mind az üzleti jelentések, mind az országos vasúti statisztikák részletesen közik a szállított árucikkekkel részletesen statisztikát. Természetesen az üzleti jelentések ebből a szempontból is sokkal jobbák. A részvénytársaság a vasútvonalat eredetileg a kör-

nyező települések mezőgazdasági termékeinek az elszállítására építette. Ez a célkitűzés a szállított áruk összetételén is egyértelműen látszik. 1912-ben ugyan még az egyéb árucikkek kategóriája volt a legnagyobb a maga 4 181 tonnáival, de ebben a fél gazdasági évben a környékbeli mezőgazdaság még nem tudta kiaknázni a vasútban rejlő lehetőségeket. 1913-tól egyértelművé válik a mezőgazdasági árucikkek meghatározó szerepe a szállításban. A szállított mennyiségből a mezei termények 18 765 tonnát (31%) tettek ki. Ez elsősorban búzát, kukoripéret és kukoricát jelentett. A mezei termények legnagyobb részét nyersanyagként szállították el. Lisztből és egyéb élelményekből alig több mint 1000 tonnát, kukoriból pedig mindössze 351 tonnát szállított a cég. A Duna menti ártéri erdők gyenge minőségét jelzi, hogy bár sok fűrész szállítottak a vasúton, de ennek nagyobb részét nem helyben termelték ki. Az áruszállításból jelentős részt hasítottak ki az építőanyagok (7459 tonna, 12%). A Duna partján kiemelkedő jó minőségű homokot és kavicsot előszörban Apatinban rakták át az uszályokból a tehervagonokba. A helyben kiemelt agyagot azonban feldolgozták, tégelcérpékné és téglaként kiégett szállították tovább az országos piacokra. Az 1913 és 1917 között eltelt 5 évben a szállított árucikkeket illetően a mezei termények egyre nagyobb szerepet tölthettek be mind mennyiségben, mind arányukban, bár a termékszerkezet fokozatosan átalakult az első világháború gazdasági szükségletei következtében. A kukoripa-termesztés fokozatosan visszaszorult a térségben – ez a szállított mennyiségben is meglat-szott –, helyét a kukorica és a zab foglalta el. Ugyanúgy lecsökkentek a környékbeli építkezések is, ezért az ide irányuló fűszállítmányok is elmaradtak.

Teherszállítás szempontjából a legforgalmasabb vasútvonalas Apatin volt, a teljes áruszállalom negyedét itt bonyolították le. Az itt vonatra rakott áru mennyisége általában meghaladta az ezt követő két álló-

más összegét. Apatin mellett a másik nagy teherforgalmat lebonyolító állomás Bezdán. Apatinban egyértelműen a kikötő és a vasút összeköttetését lendítette fel a forgalmat. Bezdánban ugyan hiányzott a közvetlen összeköttetés, de a Ferenc-csatorna közelsége is komoly vonzerőt jelentett. A harmadik vasútvonalhoz közeli kikötő, a bajai érdekes módon nem tudta igazából felülmúlni az ottani forgalmat. A részvénytársaság teherszállító tevékenysége Baján az összesítések szerint átlagosnak sem mondható. 1912-13-ban Apatin és Bezdán mellett Kállód állomás teherforgalma kiemelkedő még (1912-ben 2.378 tonna, 1913-ban 6.223 tonna). Sajnos, az 1914-es és 1915-ös év részletes kimutatásai elvesztek, így ebből az időszakból a kisebb állomásokról nincs pontos adatom. 1916-17-ben Kállód helyére Miliócs (1916-ban 5.685 tonna, 1917-ben 3.661 tonna) lépett. E két településen futottak össze a környék jelentősebb közútijai. Nagybaracsa és Bácskertes is komoly forgalmat bonyolított le, de itt a szállított mennyiségekben évről évre jelentős ingadozások figyelhetők meg.

Elért eredmények, szétszakított jövő

A Baja-Bezdán-Zombor-Apatin hév éves üzleti jelentéseiből a társaság gazdasági eredményeivel kapcsolatban pozitív kép bontakozik ki. 1912-17 között a vasútvonal minden évben nyereséges volt. A személy- és teherforgalmi adatokból látszik, hogy az éves forgalom folyamatosan bővült a vizsgált időszakban, bár az 1914-es visszaesés egy kicsit kilóg a sorból. Ez egyértelműen a Monarchia 1914-es szerbiai katonai vereségével magyarázható. Az 1915-ös katonai sikereknek köszönhetően gyorsan helyreállt a forgalom és a társaság bevételei ismét gyarapodásnak indultak. Az igazgatótanács beszámolója minden évben hangsúlyozta a bevételnek és a tiszta nyereségnek növekedését. A pozitív eredmények azonban nem vaktították el a vezetéseket, mert 1916-ban és 1917-ben is

kiemelték, hogy a forgalom gyarapodása nincs egyensúlyban a bevételek növekedésével. Az utóbbi inkább az általános áremelkedésnek és az első világháború gazdasági hatásainak következménye.

Az első világháború elvesztésének következményei 1918-21 között hatványozottan érvényesültek a térségben. Az Osztrák-Magyar Monarchia és Magyarország katonai összeomlása után a belgrádi fegyverszünet értelmében a szerb csapatok megszállták Bács-Bodrog vármegyét. A katonai közigazgatás alatt a vasút műszaki berendezéseit a Szerb-Horvát-Szolvas Királyságba szállították. Az igazi csapást azonban a trianoni békeszerződés jelentette a térség számára. A Hercegszántótól délre meghúzott új államhatár egyben a vonatközlekedés új határát is jelentette. Az ellenséges politikai viszonyok nem tették lehetővé a gazdasági kapcsolatok újjáépítését. A részvénytársaság ugyan régi nevén újállélt, de tényleges gazdasági háttér nélkül csak vegetált; a vasútvonal lassú, de biztos pusztulásnak indult.

A vasútvonalat Hercegszántó és Béreg között kettévágta az új országhatár. A vonatok természetesen mindkét oldalon továbbra is közlekedtek, csak a két határalomás lett a végállomás. 1937-ben a Hercegszántótól a határig vezető vakvágányt felszedték a magyarok. A második világháború alatt ismét jelentős szállításokat bonyolított le a vasútvonal, de ezek meg sem közelítették az első világháború idejét. A német hadvezetés másodlagos területként kezelte a Balkánt, így nem volt szüksége a teljes szállítóképesség kiaknázására a térségben. A második világháború után a vasúti szállítás fokozatos hanyatlásnak indult, átadta helyét a közútnak. Ez a Baja-Bezdán-Zombor-Apatin-(Hódás) vonal esetében a szó szoros értelmében is igaz, ugyanis a Bajától a határrállomásig tartó 51-es, majd onnan a Zomborig tartó E662-es utat kisebb eltérésekkel a régi vasút nyomvonalán vezették végig.

Sarlós István

A Bajai Honpolgár Alapítvány támogatói 2010-ben

Baja Város Önkormányzata

Bajáért Közalapítvány

Arcaulat Nyomda Kft.

Emel Kft.

Szent Rókus Kórház

Alsó-Duna-völgyi Vízügyi és

Környezetvédelmi Igazgatóság

Gemenc Zrt.

Ganz Transelektro Közlekedési Berendezéseket Gyártó Kft.

Koch Borászat

Sümegei Borászat

Türr István Múzeum

Bányai Júlia Szakképző Iskola

Egy bajai fiú a „Pumák” között

A II. világháború hadi eseményei, a szemben álló erők gigászi küzdelme, a polgári lakosság szenvedései ma már szinte mindenki számára ismertek. Sok tanulmányban, könyvben olvashatunk a hadműveletekről, repülőeseményekről, hadszínterekről; szerethetünk ismereteket jeles történészek és kutatók műveiből, vagy akár az egykori szereplők visszaemlékezéseiből.

A Magyar Királyi Légierő harcai és pilótáink hősiesség helytállása is köztudott, főleg a 101. vadászosztályé, a híres „PUMA” alakulaté. De azt már kevesen tudják, hogy ennek a nem mindennapi társaságnak egy bajai születésű fiatalember, Tábori Sándor is tagja volt.

Tábori 1924. szeptember 29-én született Baján. Gyermekkorát a Hunyadi utcában töltötte, az elemi után a polgári iskolában végezte tanulmányait. Korán kialakult benne a vágy, hogy pilóta legyen. 1941-56-ig a Horthy Miklós Nemzeti Repülő Alap 601. osztályánál ismerkedett a repüléssel, 1942-ben pedig felvételt nyert a szombathelyi REGVI-re (Repülőgép-vezetői Intézet). 1943-ban Pápán a vadászkurzus követte, és 1944 nyarán már a Messerschmitt legfrissebb típusán gyakorolt.

Mivel ekkor a háború már elérte hazánkat, sőt az év közepére annak egy része is hadszíntér lett, szükség volt minden képzet katonára. Emiatt Tábort szinte az iskolából, a sóstói reptérről vezényelték a 101. vadászosztályhoz Veszprémbe október 25-én. Baja ekkor már szovjet megszállás alatt volt; a fiatal pilóta sokat aggó-

A pilótanövendék

dott szerettei miatt, főleg húga sorsa aggasztotta. Életének következő hónapjait akkor írt, sok hányódás után előkerült naplójából ismerjük.

Az alakulat 1. századához, a „Zongorához” került beosztásra mint repülőgép-vezető, tizedesi rangban. A híres és akkor az egyik legkorszerűbb Messerschmitt Bf-109 vadászgép G változatát kapta meg, amit pilótanyelven csak Gusztávnak becéztek. Gépének egyéni jelzése W+120. Harcdíszeti beosztásban az akkor már tapasztalt és sikeres Faludi Károly pilóta kísérője lett a géppárban.

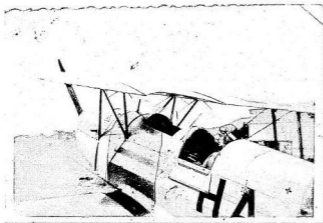
1944. november 13-án repülte első harci bevetését, ahol szovjet vadászközponttal küzdött a légterében, de harcra nem került sor. Másnap balesetben elvesztette egyik bajtársát, a jó barát halála mélyen lesújtotta az ifjú pilótát.

November 16-án került sor második bevetésére; ekkor Jászberény térségében őrzéskorotok, de ellenségnek nyomát sem látták.

Az ezt követő napokban a rossz idő megakadályozta a vadászok bevetését. Am november 22-re kitisztult az idő, így védő vadászkiérséret kellett volna adni Me-210 bombázóknak, de a kijelölt térségben nem találták meg a gépeket. Rövid járóúras után hazatértek. A visszaúton légvédelmi tüzet kaptak, a vezérgépet találat érte, de Faludi és Tábori sértelem maradt.

A „Zongora” szállás

Pécs, 1941

De az időjárás megint földre kényszeríti a magyar vadászközpont Kockázással, kiérőzettel és moxival próbálják meg elérni az időt. Ezekről a napokról így ír naplójában:

„Éppen olyan, mint tegnap. Ködös, sáros, esős és unalmas a végtelenségig. Tegnap pl. este már annyira álmosító volt az idő, hogy negyed hatkor lefekve reggel hatig aludtam.”

November 30-án végre újra bevetés, légi fedezetet adtak a kormányt szállító gépkocsioszlopnak, amely Veszprémbe tartott Budapestre.

December 2. Startkészség, de a gépek risztására és felszállásra nem került sor.

December 14-én leszállás közben túl hosszúra sikerült a bejövétel, és a reptéren túlfutva összetörte gépét. Naplójában bevallja, ennek a farsátság lehet az oka, mely a kevés alvásnak tudható be. Az pedig egy roppant csinos lányunk. Háború ide, hábo-

A „Gusztyó”

rú oda, a fiatal és jóképű pilóta közkedvelt volt a hölgyek társaságában. És ha már az égen nem, akkor legalább köztük szerzett néhány „földi győzelmet”.

A következő hetekben sorozatosan reptülte a bevetéseket, főleg az ekkorra már majdnem teljesen bekerített főváros környékén. Számításosan kerültek harcérőnkészítésbe az ellenséggel, de nem sikerült megszereznie a hírhedt első légi győzelmet.

1945. január 2-ára bevetéseinek száma 12, ezen a napon egy javított gépet kellett berepülnie, a W-105-öst. Berepülés közben a fegyverzetet is ki kellett próbálni. Ezt nem is késlekedett megtenni: alkalmi célpontként egy szovjet egységet használt, melyet alacsony támadással szét is ugrasztott. A következő célpont a Börgöndi reptér, ami ekkor szovjet kézen volt. Lássuk, miként írt erről naplójában:

„Jobbra télem egy délnak tartó gépet vettem észre. Utánvágtatok. Előtte megláttok még egyet, kb. 300 méteren lehettem. Balra kinézve hirtelen 4500 gépet, majd a sóstói repteret láttam meg újabb felszálló gépek-

kel. Egyet kinéztem magamnak, felhúztam, odalétem mögé és elkezdtem kalapálni. A Jani észhez tért, villámgyors fordulót csinált, és máris kikerült a géppuska irányvonalából. Tekintve, hogy sokkal jobban fordul, mint a Messer, egy rövid fordulókísérlet után, látva, hogy lefordulóz, és akkor baj lehet, febráztottam a gépet, és mivel az én gépem gyorsabb, szépen ott hagytam a Janikat.” Másnap a rossz idő ellenére is bevetés. A startnál tömeges baleset: 27 gép török össze, vegyesen magyar és német. Tábori is összetört gépet és egy másikat, gépének jobb szárnyával annak vezérsíkját találta el gurulás közben.

Január 6-án végre újra a levegőbe emelkedett szabad vadászatra, de a rossz idő miatt meg kellett szakítani a bevetést és Győrben leszállni. Mivel az idő miatt visszarepülni sem tudtak, este moziba látogatott a társaság, majd másnap közönten, kocsisal tértek vissza Veszprémbe.

Január 11-én ismét szabad vadászattal, szovjet Yuk-9-esekkel vívtak légi harcot, a kötelek szétszakadt és egyenként tértek haza.

Január 13.: igazi vadászbevetés, ellenséges gépek Fehérvár térségében. Többszámúval startolt el, de mire a megadott légtérbe értek, ellenségnek se híre, se hanva.

14-én újra startkézszállítás, ismét a 105-ös géppel.

Január 20-án a Balaton déli térségében II-2 csatagépeket támadtak, de azok szótszórádva, a földhöz tapadva egérzást nyertek.

22-én két bevetést is teljesített: először Budapest légtérben légi harc Yakoikkal, majd délután Fehérvártól délre szabad vadászattal.

Január 23. szerda: újra Fehérvár térsége. Most légi harcra is sor került egy másik géppárral együtt, de lelövést most sem sikerült elérni.

Január 24-én végre százciparancban megkapta a régóta vágyott Aranyas viseléséhez való jogot. Most már csak a légi győzelem hiányzik. Ezért – mint vérbéli vadász – akár kockázatni is képes volt. Minden áron szeretett volna már győzedelmeskedni az ellenségen. Sokszor többet is vállalt, mint lehetett volna. Ennek lett következménye a február 12-i esemény.

Budapest légtérében repültek együtt is, Faludt kísérte. Légi harcba keveredtek az ellenséggel, és Tábori elhagyta a köteléket, nem tért vissza a bevetésről. Társai nem tudták, mi történt vele. Meghalt, kiugrott? Bugyi térségében, már egyedül, légvédelmi találatot kapott. A gép olyan súlyosan megsérült, hogy kénytelen volt elhagyni. Ejtőernyővel ért földet, de pont a szovjetek ölébe. A szovjet katonák alaposan megverték a magyar pilótát, szeme súlyos sérülést szenvedett.

A hadifogságból hazahozott csúnya. Az oldalon a fogság első napját jelöli, és önmaga bitatását: „Pilotá gyerek sose kesereg”. A fedelén a fogság állomása látható

A szakoktató

Hosszú hadifogság következett, ahol roppant módon megromlott egészsége, 40 kilóra fogyott le. Itt szerzett súlyos tüdőbetegségét is, mely élete végéig elkísérte.

1946 októberében tért bába, és mint igazi katona és pilóta, azonnal jelentkezett az új Magyar Honvédség Légierőhöz. Mint tapasztalt pilótára felkészítésre szükség volt rá, azonnal felvették Szolnokra. De a változó bazi politikai helyzet és az azt követő események – több volt pilótatársát ekkor már perbe fogták – arra kényszerítették, hogy leszerelést kérje. Ezzel véget ért katonai pályafutása.

Hazatérve Bajára elkezdte civil életét: búvárként segítette a Duna-hídi újjáépítést, majd a Közelekedési Vállalathoz került mint gépkocsivezető. 1951-ben megszűlt, két évvel később megszületett első

fia. Az 1956-os események idején a vállalat munkástanácsának elnökhelyettesévé választották. 1957. júniusában az új igazgató azonnali hatállyal felmondott neki, mert – az indoklás szerint – „egyik szervezője, vezetője és irányítója volt a vállalatnál történet ellenforradalmi megmozdulásnak”. Bár később a Területi Egyeztető Bizottság a visszahelyezéséről döntött, elhagyta a vállalatot, sőt Baját is. Budán vállalt munkát. Magánéletében is változás történt, elvált első feleségétől.

A fővárosi kitérő után szíve visszaháza Bajára, ahol ismét gépkocsivezető lett, ezúttal a mentőszóknál. Szabad idejében szorgalmasan tanult. Motorszerelő, majd szakoktatói minőségét szerzett. 1969-ben a 609. sz. szakmunkásképző intézetbe került oktatóként, ahol nyugdíjazásáig taní-

tott. Másodszor is megnősült, 1967-ben ismét fiúgyermek született. Felesége, Éva haláláig lui társa maradt.

Nyugdíjba metele után korábbi tüdőbetegsége egyre krónikusabbá vált. Betegségét mint igazi „Pumás” pilóta méltósággal és önfegyelmannel viselte. De ebben a harcban csak kifizéni tudott, győzni nem. 2001. augusztus 1-én bekövetkező halála után családoként az égi kötelékhez, ahol már várták korábban elhunyt pilótatársai. Elfoglalta helyét az alakzatban Faludi „Zsiros” Károly mellett. A képzélteteli gépek motorburkolatán ott az ívöltő vörös pumafej és a felirat: „VEZÉ-RÜNK A BÁTORSÁG, KISÉRŐNK A SZERENCSE”.

Uram, jó vadászott!

Galambos Gábor

Hit és hagyomány

Nebojszki László könyvéről

Hogy Nebojszki László különleges foglalkozását a Felső-Bácskában találhatók „tartást adó gyökerek”, azaz környékünk különböző szakrai helyei iránt, azt alapunkban is számos írással bizonyította már. Megszállottsággal határos elhivatottsággal kutatja fel útszálló keresztet, gyógyítókat, kultúrák múzeumait, és a hozzájuk kapcsolódó hiedelmeket, sőt többször személyesen is közreműködött enyészetnek indult emlékek felújításában. Most megjelent könyve egyfajta megkoronázása ezen vállalkozásainak, hiszen ebbe a kötetbe korábbi kutatásainak minden tapasztalatát és számos eredményét is beépíthette.

A katymári Vodica történetének feldolgozása elsősorban azért érdemes említeni, mert – ellentétben sok más hasonló jellegű kultuszshellyel – ezt a helyet a korábbi néprajzi szakirodalom szinte figyelmen kívül hagyta annak ellenére is, hogy egyébként gazdag hiedelmvilág és régóta gyakorolt szokásrendszer kapcsolódik hozzá. Ezen túl a kiadvány abból a szempontból is rendkívül tanulságos, hogy miképp alakítja át egy-egy településnek és szakrai helyének jelentőségét a politika és a történelem, hiszen Katymár a trianoni rendezést követően határ menti község lett, 1945 után pedig sokáig a nehezen megközelíthető határsávba tartozott.

Könyve megírásakor a szerző elsősorban levéltári forrásokra (főképp a helyi plébánosok és egyházmegyéjük levelezé-

se), a regionális sajtó írásaira és olyan adatközlők szóbeli információira hagyatkozhatott, akik főképp szülők, nagyszülők által megőrzött történeteket hagyományozhattak tovább. A község és a régió egymáshoz elválaszthatatlan (és olykor a kultuszhely sorsát is döntően meghatározó) sorsát főképp már ismert, de sajnos nem annyira közismert feldolgozások alapján foglalja össze. B tekintetben természetesen nincs könnyű dolga, hiszen a helyi események krónikája érthető módon olykor nagyon szűkszavú, a sajtó pedig elsősorban a rendkívüli eseteket találta figyelemre méltónak.

A rendkívül szép kiállítású, képekkel gazdagon illusztrált kiadvány 6 fejezetben keresztül mutatja be a Vodica-kegyhely kialakulásának, népszerűvé válásának, majd pusztulásának történetét, de szerencsére az utolsó fejezetekben beszámoltat a kápolna megújulásáról és a hozzá kapcsolódó szokások bizonyos fokú átalakulásáról is. Egy önálló fejezet foglalkozik Katymár község múltjának főbb állomásaival, illetve a trianoni országhatár itteni részének kialakulásával is. Ez utóbbi fejezet azért látszik szükségesnek – bár közvetlen köze nincs a kultuszhely történetéhez –, mert azzal, hogy az az országhatár közvetlen közelébe került, az oda érkező zarándokok összetétele is jelentősen megváltozott. Ugyanakkor a fiatalabb olvasók kedvéért talán néhány fogalom magyarázatára sort lehetett volna e részben keríteni; ma már bizonyára a helybeliek közül is sokannak ismeretlen akár a kettős birtokok, akár a határsáv-engedély fogalma.

A könyv részletesen beszámol a kegyhely kiépülésének különböző, főként a 19. században lezajlott állomásairól (a hely szombat felkeresése, szentek és kápolna építése, keresztállítás, a kápolna berendezése) és az ezekhez kapcsolódó – főként anyagi jellegű – problémákról, amelyek a forrásokból jól nyomon lehet követni. E részben a szerző kicsit ugyan hajlamos elvezetni a laikus olvasó számára jelentéktelennek tűnő részletekben (pl. ilyen a kápolna pénztárnaplójának teljes közlése),

de ez is csak azt mutatja, mennyire szívügyének érezte a teljes folyamat bemutatását. Az is láthatóvá válik, miként lesz egy helyi jelentőségű kegyhelyből regionális szerepű, messzebből érkezett zarándokok által is látogatott szakrális hely. Külön érdekesség még, hogy az itteni Vödicát (vagy éppen Bründel) mindkét helybeli etnikum (a sváb és a bunyevic) is magáénak érezte, ami miatt az itt tartott szentmisék és a körmözetek renjét nyelvi tekintetben is szabályozni kellett. Viszonylag későn ugyan, de a szerző kifutja, miképp is alakultak a kultusz gyakorlásának különféle formái, és elég gazdag a gyűjtése a szent helyhez kapcsolódó népi-vallásos hiedelmeket megerősítő történetekről is. Ezek egy része persze más szakrális helyek történetéből ismert vándormotívum, de etnól nem kevésbé érdekes.

Rendkívül izgalmas a szerző áttekintése a történelmi Báca-Bodrog vármegye területén található vödicékről, amelyben nemcsak felsorolja őket, hanem igyekszik összehasonlítani, tipizálni is az ismert szent helyeket. Nebojszki László egyáltalán arra is kísérletet tesz, hogy meghatározza, melyek voltak a számos gyógyító erejűnek tulajdo-

nított hely közül az idők folyamán valódi kegyhelyekké. A szerző álláspontja szerint ehhez nemcsak gyógyító hatású víz kellett, hanem általában a Szűz Mária megjelenésére vonatkozó hiedelmek, illetve az egyház által elismert csodák is szükségesek lettek, és persze jótékony hatással volt a folyamatra az is, hogy a kegyhely kiépítéséhez szükséges adomány a rendelkezésre álljon. E fejezettel kapcsolatban azonban annyi kritikai megjegyzés ide kívánkozik, hogy ennek a résznek sokkal inkább a könyv elején, a bevezetés után lett volna a helye, ugyanis így a szerző némileg megszakítja a katymári szentek történetének tárgyalását, másrészt az olvasó abban az esetben jobban el tudná helyezni az itt tárgyalt kegyhelyet egy szélesebb összefüggésben is.

A könyv utolsó részében arról olvashatunk, hogyan sikerült a helybeliek, valamint a külföldre szakadt katymáriak összefogásának köszönhetően megmenteni az enyészettől az 1960-as évek közepétől teljesen elhanyagolt és pusztulásnak indult kegyhelyet, majd felújítani a kápolnát, amelynek révén a katymári Vödicia talán valójában újra „élő” zarándokhely, de mindenképp a helyiek büszkeségévé vál-

hat. A kötetet részletes horvát és német nyelvű összefoglaló zárja.

Nebojszki László nagy alaposággal közzétett, gazdagon adatolt, bőséges forráshivalkozással és irodalomjegyzékkel ellátott könyve természetesen elsősorban a katymáriak bezes olvasmányára lesz, ám közel sem csak nekik szól. Környékünk hagyományairól, benne még megtalálható kultuszágyakról ugyanis máltalán keveset tudunk. Hogy a katymári Vödicá-Bründel újjáépítése és ezen igényes könyv megjelenése hozzájárulhat-e egy régi hagyomány újjáéledéséhez, természetesen kétséges. Ám a szerző megiette, amit megtehetett, és amit kötelességének érzett: méltó módon idézte fel egy bácskai közönség hagyományait, és vilátozón a bácskai földe alaposabb ismerőinek is tudott újat mondani.

A kötet megvásárolható, illetve megrendelhető a kiadónál (1085 Budapest, Mária u. 46. T.: 06/1485-1040, elektronikus cím: arg-terj@vnet.hu, arg-terj@vnet.hu, Katymáron a közönségi könyvtárban, Baján pedig a Türr István Múzeumban. (Nebojszki László: *A katymári Vödicia*. Argumentum Kiadó, 2010. 108 oldal. Ár: 1500 Ft)

Dr. Mayer János

Bajai történet egy Szolnokon megjelent könyvben

A közelmúltban szép kiállítású, tartalmas könyv került a kezembe. Írja dr. Nemes András, a szolnoki Hetényi Géza kórház főorvosa, címe *A kisdéri harangot Szolnokon is hallom*. A kötet válogatás a szerzőnek a szolnoki *Új Néplapban* 2000-2010 között megjelent cikkeiből. A központi téma természetesen Szolnok és a Jászság jelene, múltja, a térség jeles személyiségeinek élete és példamutató tettei. Kiemelt hely jut a sportnak, különösen a nagyszerű szolnoki vízilabdacsapat történetének. De sok minden másról is szó esik. Mivel – ahogyan az egyik fejezetcím is jelzi – „Nem a felejtésben van az orvosság”, a nemzet gondjaira is érzékeny lokálpatrióta szerző ki-kitékint a trianoni határok szabdalta régi Magyarországra is. A kisebb közlemények közé így kerülhetett egy olyan, amely számunkra különösen érdekes. Ez az 1908-tól működő Bajai Sport Egylet életének egy korai epizódját idézi fel a *Tolnai Világlapja* képpel illusztrált beszámolója alapján. A képet és a helytörténeti jelentőségű szöveget változatlan formában közöljük. (Jó lenne, ha egy helyi kutató kedvet kapna a bajai úszóspport teljes történetének feltárására.)

B. L.

A Bajai Sport Egylet győztes stafétája

A vidéki úszóélet élénk fellendülésének volt tanúsága az az úszóverseny, amelyet a Bajai Sport Egylet rendezett 1911 szeptemberében Baján. Itt döntötték el azt a 4x50 méteres sprint stafétát is, amire minden évben Baja és Zombor úszói között került sor, s melyre egy művészi értékű színelget tűztek ki víndordíjjul. A stafétát a képtinön látható bajaiak nyerték meg.

Ők voltak alapítói a város híres egyesületének és innen indult sikeres pályafutása Hosszú Katinka világbajnok úszódnak is, aki az év sportolója címet nyerte el 2009-ben Magyarországon. Jelenleg az Egyesült Államokban végzi egyetemi tanulmányait.

1. Klauber 2. Dr. Bajai 3. Dr. Moder; a B.S.E. elnöke 4. Boross 5. Bellosits

Katasztrófák környezetünkben

V. Ember okozta ártalmak

„A civilizált emberiség nyolc halálos bűne: túlnépesedés, természetes életér elpusztítása, a technológiák túlburjánzása, elpuhultság, genetikai hanyatlás, tradíciók lerombolása, az egyenlőség eltörzése, atomfegyverek fenyegetése... az emberiséget mint fajt pusztulással fenyegeti...” (Konrad Lorenz alapján)

A bioszféra (földkéreg, talaj, vizek, légkör ember és más élőlények által tartósan használt területei) csak akkor marad a jövőben is elviselehető az élővilág számára, ha ezek nem fordulnak szembe a használók alapvető igényeivel!

Mit jelentene ez közelebből?

Az egyre gyorsuló emberiség növekvő, újabb és újabb igényei a környezetből egyre több és változatosabb módon átalakított szerves és szervetlen anyagot követelnek. Több víz, több oxigén, több növényi és állati eredetű táplálék, több energia-hordozó, ipari alapanyag/nyersanyag szükségessé a gyorsuló emberiség számára. Általánosan elfogadott vélemény, hogy a szükségletek még hosszú távra kielégíthetők, csak mértékeltartó, tervszerű, környezetkímélő módon. Sajnos, sem az egyes fogyasztó, tevékenykedő ember, sem a kisebb-nagyobb iparszerűen működő üzemeink legtöbbje kevéssé törődik a tevékenysége során képződő káros hatások közelebbi vagy távolabbi hátrányos következményeivel. Pedig úgy tűnik, a környezettünk, az emberről magáról szóló ismereteink, tudásunk már elégségesnek tűnnek az ésszerű életmód, gazdálkodás folytatásához, a gyakorlat mégsem a józan ésszel követi. Tovább folyik a természet kiszárolása, szennyezése, rombolása és sokszor meggondolatlan átalakítása. Sok tevékenységünkkel széptűjük, védjük környezetünket, míg másokkal negatív befolyásunk állapodt. Egyes tevékenységeink gyorsabb és látványos, mások lassúbb és kevésbé szembehelyesítő – olykor alátomosan zajló – károkat okoznak környezetünkben. A természet átalakítása, például a folyószabályozások, mocsárszecsapolások, gátak, víztározók építése pozitív hatásai kevesekéftől, de hosszabb távon katasztrófák forrásai is válhatnak. A folyók szabályozása valójában nem csökkenti az árvízvesztet, mert a gyorsabb lefolyás megnevelte a folyóvíz eróziót, leszűkíti a halak ivási, szaporodási lehetőségeit, továbbá az árterületek termőképessége is lecsökken a

rendszeres elöntések megszüntetésével. A bekerülési szennyeződések öntisztulási ideje is lecsökken, s így csak nő az erózióbiztosok (tengerek vagy tavak) szennyeződése is. A hajdani árterületeken kibővülő vagy új települések, üzemek, utak egy ideig védettek lesznek az árvízektől, de egy extra időjárás esetén óriási károkat keletkeztetnek egy-egy kivételmentlen gátszakadás esetén. Ilyen helyzet állt elő 1993-ban a Mississipp-Missouri vízrendszerének felső szakaszán, amikor a rekordvíz átöröte a 10 000 km hosszúságú gátrendszert, s közel 20 milliárd dollár kárt okozott az elöntött területeken. A kártérítések, karbantartási költségek óriási mérete felvetette a régebbi árterek visszaállításának lehetőségét is. Bangladesben (a Ganges-Brahmaputra folyórendszer deltavidékén) az esőzések mellett a drasztikus erdőirtások is hozzájárultak a pusztító, hónapokig elhúzódó árvíz kialakulásához. A tervszerűen erdőirtások, a túlzott legeltetés, a talaj- és rétegvíz túlzott kiaknázása öntözővíz célra, a települések alapítása árvízvesztélyes folyó- vagy tengerpartokon, földutaszamlások, földrendés veszélyeztetette területeken, számtalan esetben bosszuta már meg a rövidlétű embert. Az erdők, amelyek az „Föld tüdejének” is nevezhetünk, a légintézettség oxigénforrások, amely nélkül az élet elképzelhetetlen. Tervszerűen és gyors irántuk (az utóbbi évtizedekben igen felgyorsult világszerte e tevékenység!) drasztikus következményekkel járhat nemcsak az érintett területeken, hanem az egész Földön. A hegyvidéki erdők tarvágatai a talajok gyorsabb kiszáradását, lepusztulását is okozhatják, s újképződésük esetleg évezredekig is eltarthat. Az erdők a felszín hőgazdálkodását is befolyásolják, erről minden kedves olvasó bő tapasztalatokkal rendelkezhet: a nyári rékénél hősebben az erdőben kellemesen hűvebb a levegő, míg télen enyhébb a hőmérséklet a szomszédos fátlan területeken tapasztalhatnánk.

Hogyan következhetnek be a szűkebbben vett ember okozta katasztrófák? Az esetek egy részében szándékos a rombolás, pusztítás, mások a szakszerűtlen, hanyag, felelőtlen munkavégzés, az ésszerűtlen takarékoskodás, a rövid távú gondolkodás, a szükséges ismeretek hiánya volta, a tudatlanság, sőt olykor az előre nem látható váratlan vagy véletlen katasztrófaesemények bekövetkezésének okozója.

Mely konkrétabb tevékenységek során fordulhatnak elő a társadalmi katasztrófák? A háborúk, a terrorcselekmények egyértelműen előre elhatározott, szándékos cselekedetek közé sorolhatók, amelyek az élő és élettelen objektumokban egyaránt pótolhatatlan pusztításokkal járnak. Sajnos, nemcsak múltbéli, a jelen időben is zajló példákat sorolhatnánk szomorú illusztrációként. A modernizált kor nagyüzemi, nagyipari termékei (vesztélyes üzemek és gépek, mérgező anyagok), közlekedési és szállítási szabálytalanságok, a bioszféra fokozódó elszennyeződése (hűbás, elavult technológiák, szakszerűtlen személtárolás és személtisztítás, a motorizációból származó mérgező vegyületek, a veszélyes és mérgező anyagok kezelése és szakszerűtlen felhasználása), a preventív, hosszú távú gondolkodás, gazdálkodás gyakori hiánya, felelőtlen engedélyezések, a hiányos ellenőrzések, sőt az információk és felvilágosítások hiánya a leggyakoribb feltételek, okozói a komolyabb katasztrófáknak. Példaként csupán néhányat emelnék ki a szinte naponta előforduló, megdöbbentő események közül.

A gyorsan bekövetkező katasztrófák (mérgező gázomlések, olajelfolyások, tüzek, robbanások, közlekedési eszközök: hajók, repülőgépek, vonatok, gépjárművek stb.) körülből szinte ritka a nap, hogy a hírközli szervek ne közölnének egy-egy sajnálatos konkrét esetet. Közülük kiemelném az olajkatasztrófákat, amelyek olajtankerek, fűtőtoronyok megsérülése, háborús események nyomán következnek be. Az idei évben a Mexikói-öbölben megrongálódott tengeri fűtőtorony sérülésekor került mintegy 750 ezer m³ olaj az öböl part menti sávjá vízbe, míg a közel 30 éve zajló háborús konfliktus idején napi több ezer m³ olaj került az Arab-öbölbe, okozván a tengervíz legvesztélyesebb szennyeződését: tömeges élővilág pusztulással és hosszú ideig húzódnó vízminőségromlással. (Egy m³ olaj 400 m³ víz oxigéntartalmát vonja el, amelynek következtében kipusztulhat a vízben élő állatok.) Az olaj ipari felhasználása (műanyaggyártás, elégetése üzemanyagként) több milliárd gép napi mérgezőanyag kibocsátása, tartályszivárgások, a vizeket, a talajt, a levegőt egyaránt szennyezi, s ki tudja, mikor jut ez el a visszafordíthatatlanságig. Egy több tő és folyó, vagy éppen természetvilág láthatatlanság az élőlények számára. A képződő mérgező

ágensek közvetlenül is bekerülnek a növényekbe, állatokba, emberbe. Mint effektív mérgek is drasztikusak, de hosszabb távon szinte kiszámíthatatlan elváltozásokat okoznak. A beszennyezett területek (vizek, talajok) rehabilitációja igen hosszadalmas és költségesebb műveleteket igényel. A dioxin, mint az egyik lemergezőbb szintetikus klórozott szerves vegyület, egy olaszországi városka (Seveso) vegyi üzemének egyik reaktorából – egy elemi hibából bekövetkezett robbanáskor – került a levegőbe 1976-ban. Nyomában állatok hullottak el, az emberek bőrelváltozások és belső szervek megbetegedésekkel keztek. Kiderült, hogy a sztrichninél 500-szor erősebb mérge fizikai használatáról a környék lakossága szinte semmit sem tudott, mert a kelffel felvilágosítás elmaradt a használók részéről. A szabadba került 2-3 kg lassan lebomló vegyület lehet hogy napjainkban is végzi „alattomos” munkáját. (A vegyület 200 grammnyi mennyisége egy több milliós város vízvezetékébe jutva valamennyi lakost elpusztítaná.) Tíz évvel később (1986-ban) a csernobili nukleáris katasztrófa döbbentette meg az embereket nemcsak a súlyos radioaktív szennyezés, de a kissé késlekedő bejelentése miatt is. Nem csoda, hisz a 40 évvel előtte történt háborús tett (Hiroshima és Nagasaki atomcsapás) közvetlen romboló és pusztító hatása mellett napjainkban is zajló súlyos genetikai ártalmakat okoz az érintett térségben lakó emberek generációinak át

A hazánkban előforduló fizemi katasztrófák közül első helyen említhetjük a folyó évből a vörösszap-tározó gátszakadását Kolontár-Devescer-Somlóvársárhely térségében (55 milliárd forintnyi kár mellett emberéletet is követelt). A közelmúlt években történt a Rába vízének ausztriai eredetű, valamint a Tisza vízének romániai eredetű mérgező anyagokkal történő szennyeződése. E tragédiák felelőtlén ipari tevékenységek típusú példái adják.

A látványos katasztrófák mellett a lassan felgyülemelő ártalmas anyagok tömege legalább olyan nagy talán még komolyabb, tömeges katasztrófákat okozhat a közeljövőben, mint az eddig említettek. A levegőben, vízben, talajban kerülő szennyező, mérgező anyagok lassan, de biztosan hatnak. Skandinávia több tízezer tava közül sok ezekben már megszűnt a vízi élet, s sok európai folyó-víz a végleteig szennyezett. Márpedig ha egy vízből kibálnak az élőlények, az emberi fogyasztásra is alkalmatlanná válik, s több évizádos, igen komoly anyagi ráfordítással járó tevékenységekkel végezhető csak el a revitalizáció: ld. London folyóját (Thames) mintegy 20 éves következetes munkával hozták vissza természetes állapotba.

A háztartások, a mezőgazdaság és élelmiszeripar, egyéb ipari ágazatok, a közlekedés, az egészségügy stb. által kibocsátott szennyeződések folyamatosan szennyezik a bioszférát. A szakszerűtlenül tárolt és élegetett szemét káros anyagai, a tisztítatlan háztartási és üzemi szennyví-

Helyreigazítás

Lapunk novemberi számának 4. oldalán dr. Dániel József cikkében ez jelent meg: „A föld felett kb. 10 km magasságban kialakul a levegőben az ionoszféra E-rétege...” Helyesen: kb. 110 km magasságban. A szerzőtől elnézést kérnék.

zék a legveszélyesebb szennyező ágensek. A nemkívánatos szennyező/mérgező anyagok jó része előbb vagy utóbb bejut az élőlényekbe, a táplálékláncba, s az embert is megtámadja. A légköri szennyezőket közvetlenül a lélegzés és érintkezés útján, a vízbe és élelmiszerekbe kerültek pedig a táplálkozás, a folyadékfogyasztás során jutnak szervezetünkbe, ahol azok kiképzhetik egészségünket. Egyetlen mód a károsító anyagok megfékezésére: vagy megszüntetjük előállításukat, vagy ellenőrzött keretek között tartva, maximális biztonsággal kezeljük azokat.

Mivel nem a természet, sem az ember okozta ártalmak teljesen sohasem kiszűrölhetők ki, legalább ajánlatos megismernünk azokat. A szükséges preventív intézkedések megtételével a minimálisra csökkenthetők a katasztrófikálai járványok.

A sorozat zárócikkekben az emberiség prevencióis törekvéseivel ismertetem meg a Tisztelt Olvasót.

Dr. Laki Ferenc

Disznótartás, disznóvágás az 1920-as években

(Részlet a Gyökereink és emlékeink című kéziratból)

Nagyapapa tavasszal néhány kismalacot vásárolt, amelyek hamarosan a család kedvencei lettek, különösen, ha jól ettek és szépen fejlődtek. Eleinte moslékok, fivón éltek. Az ételmaradék és a mosogatóvíz volt a malacok étkeinek alapja. Semmi sem ment pródába, a jószág mindent megevett. Mosogatáshoz nem használtak vegyszereket, zsírral főztek, így a mosogatóvíz értékes tápanyagokat tartalmazott. A szőlőben krumpli is termelt, a sávr homokon leginkább apró, malacoknak való. Ezekből főzött nagymama két-három naponként egy-egy nagy faszékka, s a főtt krumpilt összeírtve keverte a moslékba. Az apró krumpilk között akad néhány nagyobbacska, ezeket, a héját lehámozva, félbe vágva, megszívrova, megszívva kaptak mi délelőtti csemegeként. Azóta is állítom, hogy a kis hordó-krumpilk

a legjobb ízűek. Később már korpát is kaptak a fejlődő malacok a moslékukba keverve, hadt táguljon a bendőjük. Disznóparj, zsírosparj névt a szőlőben kéréstül, nem győztük szedni és hazabordani. Kaptak is zöldséget a malacok bőven.

A szőlőben nem sok kukorica termelt, ahhoz minden öszsel nagyobb mennyiségű csöves kukoricát vett nagyapapa. A padlison szétterítve száradt a csöves kukorica, s ott fent morzsolult le esetenként a szükséges mennyiséget. Egy kész hajtású morzsológép volt a padlison egy ládán szerelve, így nem kellett kézzel morzsolni, bár a gép hajtása sem volt könnyű, kedvelt feladat. Így szeptember végén fogták a süldőket hizalásra. Jobban hasznosították a kukoricát, írápt darálva, tehát a következő feladatot elvinni egy-egy zsáknyt daráltatni. Szállí-

tőszéköz a legzés vagy a kerékpár volt. December végére hiztak meg a disznók, s értek meg vágásra. Nagyapapék egy-két disznót vágtak, ha többet hizlaltak, a filőseges eladták. Emlékszem olyan esztendőre, amikor nyolc-tíz disznót hizlaltak.

Családi összefogást igényelt a disznóvágás, amelyben minőncnek megvolt a szerepe. Én kicsi koromban a disznó farkát fogtam, miközben a böllér belemélyítette tolcájába a kést. Jutalmul megkaptam a disznó gyűrűjét. Minden évben ugyanaz a hentes vágott nálunk, így már tudta nagymamáké izlését, kívánságát. Nem pörzsöfték, mint más vidéken, hanem forrózták a disznót. Talán sváb eredetű szokás ez. Egyetlen fatörzsből kivájt, nagy tektonébe két láncra felfektetik a disznót, majd a forrásból éppen csak visszahúzott vízzel ön-

tűtték le. A láncok segítségével két ember könnyen forgatta a forró vízben, haarosan kezdett a szőre leválni. Bádorgótlés-rekkel, késekkel távolították el a disznó szőrét, majd egészen fehérre borították a bőrt s lehúzták a körmeit. Ezalatt mi, gyerekek persze ott lábatlanoktunk, s kis kezünkkel csupáltuk a szőrt mi is.

Két erős vasövet támasztottak a mosókonyha előtt a falhoz, ezeken csúsztatva a húsos lábai inainál fogva a rúnfa fogaiha akasztott legsúlyosabb disznót is két ember fel tudta emelni. A rúnfa fűgő disznót is két ember fel tudta emelni. A rúnfa fűgő disznót a hentes botozta fel, véjdlingbe fogta fel a belső részeket, a beleket, gyomrot, májait, vesét. A bendő és a belek megtisztítása az asszonyok feladata volt, akik kiürítették, kifordították, kimosták, és, acetes vízzel többször átöblítettek ezeket. Mivel a disznó vastagbélbe töltötték a hurkát, vékonybélbe a kolbászt, gyomrába és az úgynevezett katicába a disznósajtot (svártlit) nagyon fontos feladatot volt ezek tisztítása. Meg is becsülték azt az asszonyt, aki e kelemen munkát vállalta és jól végezte.

Miközben a hentes a rúnfa fűgő disznó gerincét bárdal kettévágta, már körülfutott volt a család, s izgatottan leste, milyen vastag lesz a szalonna. Ekkortájt mindenki zsírnak főzött, s fontos volt, hogy a disznó érett szalonnájából minél több zsírt lehessen kiolvasztani. Általában manglica fűjtakat tartottak, vagy olyan keveréket, amelyek sok hús mellett elegendő szalonnát is adtak.

A fű disznókat a mosókonyhában felállított deszkán, a Hackstockon darabolták szét. Itt kerekítették ki a sonkákat, darabolták a karajokat, kocsonyának való húsokat, eltevésre szánt szalonnákat. Szétválasztották a kolbásznak, hurkának, zsírnak valót. A hurkának, disznósajtnak valót a nagy bográcében abálták puhára, előbb azonban nagyanyáink gondosan összevillogtatta az aszapi ebédre való húscsont, mindenből egy keveset, mert a disznóvágás napján megérdemlik az igazán izletes, oszont húsokból, belsősegekből készült paprikáit.

Először a kolbász anyagát állították össze nyers húsokból, kevés szalonnával. Nálunk nagyon kevés borssal, inkább több paprikával fűszerezték, s persze fokhagymával. A kolbásznak való belet a hentes egy deszkán a kés fokával kaparta vékonyra. A kész kolbászkéveréket megöltöztöltat-ta, ne csak övé legyen az érdem és felelősség, s csak azután fogott hozzá a töltéshez. A kolbász- és hurkátöltő nagy bádorgós volt, amelyből a masszát a fadugót cömbehöz, haszhoz szorítva nyomták ki. Nagy-mamák szerették, ha a kolbász közel egyforma hosszú párokból készült.

Mire a kolbásztöltés befejeződött, megfőtt a hurkának, disznósajtnak való abátlítás. A puhára főtt hús a csontokról könnyen eltávolítható, ám fontos, hogy csont ne maradjon a masszában, mert ez a további feldolgozásnál bajt okoz. A meleg abátlításból, aki akart, vehetett magának. Kissé megpözeva, kenyérral finom edél ez, egészen más, sokkal jobb ízlé, mint a máskor, egy fűjtából készült főtt hús. Nagy-mamák főleg véres hurkát készítették, azaz a fűt húsából, szalonna- és borkedarcokból álló masszából a disznó véreből is kevertek, amelyet annak leszúrásakor fogtak fel. Hagyma, só, bors és majonanna készítés-sel, bizonyára sváb recept szerint készült, s olyan finom íze és illata volt, amit azóta hiába keresek. Finomra darált májból, zsírn húsokból májas hurka is készült, amely állagában, ízében valahol a ma kapható kenő- és szelvényes közö tehető. A disznósajt (svártli) alapanyaga a szív és a nyelv, amelyeket – ellentétben az általános szokással, hogy nagy darabokra vágják – nagyapák durvára darálták vagy kis darabokra aprították, és így keverték darált hússal és szalonnacokcsikkal. A hurkaféléket az abáleben még egyszer kifőzték. Az ízes léből készült a hurkaleves, de felhasználták más étel-ek, így pl. bableves fűszerezésére is.

A hentes keze aló kikerült húsok a gang-deszkákra kerültek, ott hűltek le. A tartósítandó sonkákat, oldalasokat, szalonnákat a hentes sózta be, de a további gondozás már

Boldog karácsonyi ünnepeket kívánunk minden kedves olvasónknak!

nagymama feladata volt. Néhány héti mindennap megforgatták, sós lével fűzték, mielőtt füstre kerültek. Eközben megfűstölték a kolbászokat, a frissen el nem fogyasztott hurkaféléket, a svártlit, katicát. A fűstölés nagypapa feladata volt. A lalókák és kamrák közötti sárokon egy téglából rakott tűzhely fölé egy nagy ládból készített nagypapa fűstölőkamrát, amelyben vas-kampókkal rudakra aggatta föl a fűstölő-dőket. A fűstölő disznósajtok étvágygerjesztő illata betöltötte az udvart.

A disznóvágás termékei meghatározói voltak egész évé étrendünknek. Kezdetben a belsősegekből, friss húsokból főztek, s kocsonyát, friss hurkát vacsoráztunk. Később a sült sonka, a fűstölt oldalassal, kolbással készült ételk kerültek sorra, vacsorára szalonna, kolbász, fűstölt hurka, disznósajt. Mire mindezek fogyóban voltak, felöltöttek a csirkék, és azok lettek meghatározó húsételek. A nagy zománcos bödőnkben tartott disznósajt rendszerint kitartott újig.

Petri Pál

A Bajai Horgolár friss számai az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Könyvtár, Munkácsy u. 9.
Belvárosi ABC, Eötvös u. 1.
Cserba Optika, Baththyány u. 18.
Cserjés Papír, Dózsa György út
Delta Market, Szabadság út 44.
Lira Könyvesbolt, Déri sétány 9.

Nacsa ABC, Szent László utca
Nagy István Képtár, Arany János u. 1.
Petrovácz Élelmiszerbolt, Vöröskereszt tér 1
Pongó Fotó, Táncsics Mihály u. 5
Sirály ABC, Sirály utca
Színvonal Galéria, Szentháromság tér 11.

Kiállítás Tóth Menyhért tiszteletére

Mészáros Mészáros Gábor 2010 októberében megnyitott Eötvös Galéria-béli, Fodor István közös kiállításán, 2010 novemberében a kecskerményi Téli Tárlat és az EBF Gyakorló Általános Iskola Galériájában látható Hommage Tóth Menyhért és Kavicsasszony c. plasztikai sorozata páratlanul következetes alkotói programmal szembesítenek bennünket.

A műlandóságok, az installáció-ideiglenességek, a villámgyors és hidegen pontos gépi megmunkálási módok, a sorozatgyártás tudatár-elménye korszakában élénk áll egy keramikás, aki a műveivel azt mondja, hogy lassú, és elmélyült munka, és azt mondja, hogy kézművesség, az alkotó kéz mozdulatai és a tradicionális eszközhasználat által, keményen és mégis gyengéden, féltéssel alakított anyag. E néhány műalkotás hosszú-hosszú évek, évtizedek érlelte élményanyag szellemi genezise nyomán született meg.

Mészáros Gábor, akinek műveit az 1980-as évek közepétől ismerhetjük – és akinek Csekovszky Árpád és Schrammel Imre személynében kiváló mesterei voltak – 1986-ban, majdnem 25 év rendezte meg első kiállítását. 25 év távlatból elmondhatjuk: régi és új műveiben egyaránt imbokád az állandóságok, mint a változások jellemzője. És ez érvényes az anyagra, a technikára, a megragadni vágyott jelentéstartalmakra, valamint művészi szemléletére is.

Mészáros Kavicsasszony c. sorozatában a klasszikus művészet eszményeinek szellemében, a figuratív megjelenítés téma és formakörének határán át nem lépve összefogott, jelszerűvé csopaszított, ám mégis gazdag jelentésvilágokat, tartalmi köröket kibontó tradicionális kompozíciókat alkot. Lecsuszposztolt, az egyértelműség piederzítádra emelt motívumait mintegy összelöcsuszposztja, tömör egységé formaszava állítja élénk. A plasztikák szereplői sajátos, furcsa méretváltozásokkal, különös arányrendszerrel hangsúlyozott formákként, érzékenyen formált figura-együttesekként, kemény anyagba égetve testesülnek meg.

Mészáros plasztikai egységének érlelt, részletezés nélküli tömbök, stílus tömegsgritmusok, formaátlamok: zártak, masszívak, szőfőnőhatatlanok. Nincsenek negatív formák, nincsenek finom átírások. Alkotásai mindig csupa domborodás, csupa csendes hullámvás, burjánzás, csupa láthatatlan egymásra rétegződés. Mészáros műveiben nincs megállítható egyensúly – minden biztosan a helyén áll,

minden magától értetődően kiegyensúlyozott, mert minden egy egység része. Nincs mozgás – minden feszültség és mozdulatlanul a végtelen időfolyamba illeszkedik. És persze nincs semmi harsányság, semmi feltűnés, semmi meghökkeneti, megdöbbenteni vigyás. Minden forma, minden tömeg harmonikus.

Mészáros Gábor Hommage Tóth Menyhért c. sorozatival tiszteleg a 30 éve elhunyt korszakos festőművész, Tóth Menyhért előtt. Ezek a plasztikus képek úgy néznek szembe velünk, mint Tóth Menyhért fehér világának, fehérben ízó napkörülgombának, naparcainak, a reálisok műztkörében hajló megjelenítésének domborművei. Mint a látszat-egyetelműségek felboncolói, az evidenciák megkérdőjelezői. A leghétköznapibb téma: arccal emelkednek itt az átszellemültség pontosan meghatározhatatlan, sejtésekkel telített közegében. A bárki által megélhető pillanat tágul ki ki egyszerre reális és tradicionális határátársaló.

Tóth Menyhért neve mára fogalomrá vált a műrtörténet közönség és a művésztársadalom körében. Művészetértörténeti rangjának követonalai (Iskák Supka Magdolnának) már életében kirajolózták, ám az életmű valódai arányában és jelentőségében csak Tóth Menyhért halála után, a hagyományban őrzött teljes életműből vált felismerhetővé. Tóth Menyhért képeinek szín- és formanyelvzetében bontja ki pikúrtaúra legitímabb tartalmi ismértvét – a poézist. Ez a poétikus hangvétel sejteti meg, hogy művészetének befogadása nem csak a szemlélőnk és az izlésiönkönk mölök, hanem azon is, hogy felülgük-e figuráiban, azok különös viselkedésében a világ kölmök változatát? A képzelet magával sodró elevenességét, az érzelmi kíma poézist. (Én azt gondolom, Mészáros Gábor művészetének gyökereit is ezen a vidéken kell keresnünk.) Tóth Menyhért művészetét egyfajta bukolikus költészet. Egy eredendő „pásztori művészet”, amelyben a földet művelő parasztnak és az univerzum titkait kutató tudásnak az égi és földi kétálakísiga egyesül. Ez a többlet az, amelyet a ma emberének nyújtanak Tóth Menyhért alkotásai. És ez a többlet az, melyet Mészáros Gábor művészetében Tóth Menyhértből közel érez magához.

A Tóth Menyhért-i bukolikus költészet csodájából szeretne valamennyit visszavarnakolni Mészáros Gábor Hommage Tóth Menyhért c. sorozatának képeiben. A

„Menyus-világ”-ot, a beszélt vonalat idézi meg „domboroképeiben”. A beszélt vonalat, amelyről Tóth Menyhért a halála előtti utolsó hetek egyikében művei kapcsán ezt mondta: „Azt mondja nekem a fehér, vonallal beszélt, mással zavaros!” Ebből a halgatva beszélt vonalból indult el Mészáros Gábor sorozata.

A műfaji oppozíciók ellenére, a keményre égetett anyagban való gondolkodás, érdekes módon hasonlóan festői élményt nyújt, mint Tóth Menyhért puha fehér ecsetvonásai. Mészáros Gábor plasztikus képeiben a Tóth Menyhért-i sűrű, redukált, szinte egyetlen körvonalú vált tartalomhordozó forma anyagszerűségében újult meg. A szinte monokróm színkezelés a kemence sötétjében (shogyon Tóth Menyhértnél a fehér szín ecsettel és késsel formázása) valódi „nyelvújítási” válik. A redukált színházhasználat ellenére a plasztika szilárd, kemény vonalai nem teremtenek egyhangúságot: megannyi, a keménység és a puhaság közötti átmeneti fokozattal, felületi „szokszínűséggel” szembesítelünk a műveket szemlélve. A nyersesség jétszó kifejezés, a szökszavú, jelszerű redukált megtestesítés, a kvarcos homokszemek a furó kemencében mély lánálval, melegéggel telítötek. Mészáros Gábor Tóth Menyhért-sorozatában a plasztika megfogalmazásának az ősi és modern felülgását képviseli, amely a művet beülről, a gondolatból, a szellem felöl képzeli el, és beülről kifélt keresi annak megvalósulását.

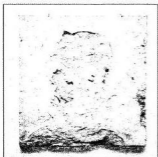
Az egyszerűségben, az összefogottságban, a zártaságban, a szilárdaságban, a szökszavúságban kulmináló alkotások esszenziájja talán az ichéne: Ichéantani a feleslegot, megkeresni a lényegot. Formában, jelentésben, költői varázslatban. Ha tekintetünkkel végigtapogartjuk a kökémény anyagba égetett formákat, vonalakat, színeket, tömegeket, üregeseket, a dombort és homort lágy formákat – és ha a megingathatatlanaságok és a gyengédségek, a cölndutatosaságok és az engedékénységok, a fennköltiségek és a mindennapiaságok kiegyenülrőnek érteitökben, akkor hallgatartjuk azt a nagy-nagy, meditatív csödet, amely körülülgé Mészáros Gábor alkotásait.

S e meditatív csendben a „Menyus-világ”, a benne Tóth Menyhért szavai válnak hallhatóvá: „A nagy glóbusz kicsiny mássá”. „Mi csak nézzük, nézzük öket – de ök látnak bennünket! A szívünk közepéig!”

Kovács Zita

Hommage à Tóth Menyhért

Illusztrációk

*a 18-20. oldalon
olvasható
„Védendő védtelenek:
az eurázsiai hód”
címlű cikkhez*

Tökéletesen alkalmazkodtak a vízi környezethez (Fotó: Haarberg Orsolya)

Egy-egy ilyen nagyobb fát 2-3 éjszaka alatti kidönt (Fotó: Mórocz Attila)

Látványos rágás észak Gemencen (Fotó: Mórocz Attila)

A bezakadt kotorék tetejére épített hódvár (Fotó: Mórocz Attila)

Adomák Bácska múltjából

Könnnyű annak, aki Eger mellett a Szépasszony-völgy pincéiben szerzett tapasztalatokat és az ottani borokon edződött. Ezért nehezen összemérhető a versenyzés a más borvidéken felöltött ivókkal. Ilyen, egyenlőtlen küzdelemlől szól mostani történetünk.

A bácskaiak próbája

„Pásztor Berci ügyvéd a legerősebb ivó Egerben. Hallván a bácskai pohár hírére, lerándult a millennium előtt való esztendőben Szabadkára.

Nem volt rendületlen hittel saját torka iránt, oly nagyra vette a bácskai ivóváltást, miért is álnóvvál ment le.

De bezeg büszkén nézett körül, mikor az első ivás hajnalán maga körül látta beverni a pohár hősét. Odakált nagy kevélyen a vendéglősnél:

– Friss bort és friss bácskaiakat!

Én magam megkérdeztem tőle, hogy igaz-e ez a történet.

Azt mondja:

– Igaz. A bácskaiak csak gyenge buccal-virtuszkodnak, s az nekem, aki az első egri borhoz vagyok szokva, olyan volt,

mintha vizet ittam volna. (Gárdonyi Géza *kölése*.)

(Tóth Béla: *A magyar anekdotikáns*. Válogatás, válogatta és szerkesztette Szalay Károly. Budapest, 1986. 229. oldal)

Bálint Antia – dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: az eurázsiai hód

A 18.-19. században az eurázsiai hód (Castor fiber) – nevének első tagjához hűen – Európa és Ázsia mérsékelt övi részeiben a folyó- és állóvizek mentén szinte mindenfelé előfordult. A faj korábbi magyarországi általános elterjedtségét napjainkban is beszédesen hirdetik településneveink, például Hódmezővásárhely, Hódász, Nagyhódos és Kishódos (Horváth Géza: *Kihalt és új állatfajok Magyarországon*. In: *Természettudományi Közlemény*, 1923. 65-76. oldal). A 19. század végére azonban elterjedési területén a hód állományai nagyon megfogyatkoztak: az egyedszám csökkenéshez hozzájárultak a vízszabályozások következtében területileg beszűkült élőhelyek, a fő ok azonban a faj túlzott vadászata volt. Hazánkban 1854-ben Acs közelében, a Conócó patak légyén lőtte Wachsmann Ferenc az utolsó példányt, a feljegyzések szerint országunk különböző részein a következő évtizedekben néhány esetben még látták hódokat, az utolsó 1865-ben Zimonyánál (Duna és a Száva szigetén (Horváth Géza idézett munkája alapján). Az állatot gereznája, húsát és a hódzacsók váladéka miatt vadászták. Az utóbbiban lévő hódpésmánsnak – a végbélmirigy váladéka, mondják castoreumnak is – abban a korban gyógyító erőt tulajdonítottak, de nem!-vagyat fokozó szerként is használták. Mivel nem

szerepelt a bűjt idején tiltott ételek listáján, húsát szívesen fogyasztották. A középkorban bőre komoly érték volt, babonásan hittek reumapanaszokat enyhítő hatásátban. Továbbá itrották még vélt kártételei miatt is. Mígig él egyes halászsokban az a tévhit, hogy a hód fenyegeti a halállományt, pedig ez nem igaz, mert növényevő állat. Gátépítéseivel több helyen területeket árasztott el, ez további konfliktusforrást jelentett a területek használóival. Felismerve faunánkban elfoglalt fontos helyét, indulhattak meg azok a repatriációs törekvések, amelyek a 20. század utolsó évtizedében külföldről származó hódok magyarországi szabadon engedéséhez vezettek. A visszatelepítést a 20. század közepétől számos országban a létszámban megerősödött európai állomány tette lehetővé, Gemencre Ausztriából 1996 szeptemberétől 1998 októberéig összesen 33 példányt hoztak. Napjainkra a telepítésnek és a felszaporodott állomány vándorlásának köszönhetően hazánk számos pontján él ez a kedves állat.

Áramvonalas teste és vízálló szerkezete – a fejlődészet 200 centiméter vastag, az alatta lévő bunda a hideg ellen védi – jó példái a környezethez történő alkalmazkodásnak; mozgékonyabb a haladást lehetővé tevő és a kormányzást biztosító pikkelyes farka, illetve úszóhátyás hátsó lábai te-

szik. Úszósebesége elérheti a 1,5-2 métert másodpercenként, a víz alatt legfeljebb negyedórát képes maradni. Ilyenkor orra és füle szorosan záródik, szemét pedig ételátlátszó hátya borítja. Száját a folyamatosan növekvő és vésszőhöz hasonló végződesű metszőfogai mögött le tudja zárni, így a víz alatt is tud rágni és az ágakat fogaival tartva vinni. A kifejlett, négyéves vagy annál idősebb példányok testtömege öszre elérheti akár a 30 kilogrammot, így a hód Európa legnagyobb rágszálója. Vizsgálataok szerint az átlagos testtömeg keletre nyugat és északraól dél felé haladva nő, amelynek oka a Kelet- és Észak-Európa keményebb teleiben, zordabb időjárásai jellemzőbb terelenső (Bozsér Orsolya: *Hódok az Ővilágban*. WWF füzetek 18. Budapest, 2001. 6. oldal). Mivel a hód fark zsiraktár is, vizsgálataival jól lemérhető az állat kondíciója, de a testhőmérséklet szabályozásában is szerepet játszik. Nyári kánikulában farkának vízbe mártásával csökkentik testhőmérsékletét. Télen a túlzott átlós és a test energia-fogyasztásának csökkentésére területein csökken: nem távolodik el túlságosan a vétről, és a tére összegyűjtött élelemraktárból táplálkozik. Bár a család tagjai kemény hideg esetén nem mozdulnak ki a biztos menedékből, téli álmot még a kényserdű fögsg alatt sem alsznak.

A hód szaglás és hallás kiváló, látása azonban nem túl jó. Az állatok szagjelével, furokcsopkjával, jellegzetes testtartással, hangadással, harapással és érintkezéssel kommunikálnak egymással. Territóriumuk – nagysága és alakja az élőhely jellegétől függően változó – határait a földkapocokra ürtett csatornákkal jelölik. A vízfelszínhez csoportok formájában kerülhetnek vízszélére, ezt hallva a családtagok a veszélyt felismerik. A többi, a fajtársak felé megnyilvánuló magatartásforma a társas életmód mindennapjainak velejárójaként az azonosítást, a családtagok közötti kapcsolattartást, a felszérterletre érkező betolakodó figyelemzavarását és elriasztását, stb. szolgálja. A felénk élő hódok ritkán építenek várat, inkább partoldalba vájít üregekben laknak. Ha nem megfelelő a partoldal, akkor fűgakból és gallyakból, többnyire a parton építenek várat. Összel a jobb szigetelés és biztosabb védelem érdekében sárral elhízott építményüket, zárják a réseket (a megfigyelések szerint, amikor szerintük szükséges, évszakától függetlenül is végeznek sárral való tapasztást). Késő őszel friss hajtásokból vagy nagyobb fűgakból élelemraktárt létesítenek, így télen sem gond a mindennapi „betevő falat”. A család a lakóüregben együtt vészei át a tél legzordabb napjait.

A növényevő állat táplálkozása évszakra-komént változó. Tavasszal és nyáron leginkább vízinövényeket és más leggyezárukat fogyaszt, őszel és télen pedig fűszárúkat jelentik táplálékát. Főleg éjjel aktív, a táplálékot a vízpartot szegélyező mintegy 10 méteres sávon belül szerzi be, de az elmúlt télen 50-60 m távolságban is megfigyelhetőek voltak a ráigási egyes Bajja közeli élőhelyeken (Mórocz Attila: *A hódok nem ismerik a szakirodalmat*. Duna-Dráva Nemzeti Park honlapja, 2010). A fogyasztott növények az élőhelytől függően igen sokféleképpen lehetnek. Gemenc adottságaiból adódóan leggyakoribb a csigolya-, a mandulalevelű és a fehérnyír, mellettük megfigyelhető a fehérszár. Azonban a tápláléklista még igen hosszú, szerepel benne a veresgyűrűt som, zöld juhar, gyümölcsfák, de még a gyalogkakis is, sőt Bálna térségében a csatornaparti napraforgótöved is látogatták. A fák kidöntésével előlük a lombkorona friss rügyeinek, fiatal hajtásainak és leveleinek elérése. Lassú folyású vizeknél és tavaknál szívesen fogyasztják a vízitököt és a fehér tündérrózást: vegetációs időben szárukat, télen gyökereiket.

A monogám pár tél végén párizik, majd mintegy 3,5 hónapot követően nyár elején a nőstény 1-2 kölyköt hoz a világra, ekkor

a szülők előlődik felnőtt utódait. Az átlagosan fél kilogrammos születési tömegű fiatalok ugyan három hónapig szopnak (az elválasztás után hagyják el először a lakó-üreget), de már egy hónaposan szilárd táplálékot is vesznek magukhoz. Ivarérték két éves korukra válnak, de növekedésük négyéves korukig tart. Valószínűleg ezzel lehet összefüggésben, hogy a nőstények csupán 50-70%-a hoz egy, maximum két utódot a világra (MacDonald D. W. – Tattersall F. H. – Brown E. D. – Balthary D.: Reintroducing the European beaver to Britain: nostalgic meddling or restoring biodiversity? *Mammal Review*. 1995. 25(4): 161-200.). Felnevelésük két év kell, és ha szülősebbek a territórium élelemforrásai, akkor ez hatással lehet a szaporodásra.

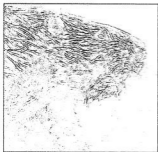
A hód építő tevékenységével tudatosan alakítja környezetét. A munkát a családtagok általában kisváz idején, de jellemzően nyáron végzik. A csatornaépítés, azaz a meder mélyítésének oka a táplálkozó- és a lakóhely közötti feltöltésmentes közlekedés biztosítása. A várépítés célja a család biztonságát nyújtó lakóhelyének kialakítása. Az eurázsiai hód esetében ez főleg partoldalba épített kotorék, amelyet a terpadasztogoktól függően: fűgaknál és gallyakkal erősítenek, álcáznak, védenek. A gátat a sekély vízű területek mélységének növelése és a száraz részek elárastása céljából építik.

Az éjszakai életmód miatt a faj jelenléte elsősorban jelekből követhető. A parti iszapban megfigyelhető lábnyomot a vídrőlőtől elsősorban a felénkai vonzolásból adódó típusos vonal különbözteti meg, de a hátsó lábak lenyomata is egyértelműen utal annak gazdájára. Jól észrevehetőek a fák (társan) rágásnyomai. A gyakran megfigyelhető vízbedöntés oka azon egyszerű tény, hogy a parti fák oldalágai általában a víz felé erőteljesebben, nehezebben (egyébeknél a legtöbb esetben a rágásnyomok alapján az adott fa akkor is a víz felé dőlne, ha az függőlegesen növekedett volna). A parti lakóüreg többnyire fűgakokkal és gallyakkal kombinálják, a gyakorlott szem ezeket éppúgy észreveszi, mint a territórium szélét jelölő „határkövet”, földkapocot.

A vizes élőhelyek átalakulása ellenére még napjainkban is számos terület alkalmas hazánkban a hód megtelepedésére. Ehhez járul az is, hogy az állat saját igényeivel alakítja környezetét. Így nem csoda, hogy az állat a visszatelepítések után gyorsan feltalálta magát régi birodalmában. Magyarországon ismét az 1980-as

évek közepén – a Szigetközben – figyelték meg hódokat: minden bizonnyal az Ausztriába visszatelepített állomány szaporulata vándorolt hozzánk. Az 1980-as években a Tiszafüredi Madárrezervátumban talált hódok eredete ismeretlen. A Hortobágyi Nemzeti Parkban 1991 és 1993 között 7 egyedtel bocsátottak szabadon (Haarberg Orsolya: *Amit a hódokról tudni érdemes*. Az eurázsiai hód Magyarországon – visszatelepítés, védelem és állományszabályozás. WWF füzetek 26. Budapest, 2007. 13. oldal). Ezután indult a WWF Magyarország (eredeti neve World Wildlife Fund – Vadvédelmi Világalap –) a nevet később a rövidítés meghagyásával World Wide Fund for Nature, azaz Világ Természeti Védelmi Alap, vagy Természeti Védelmi Világalapra módosították) hód-visszatelepítési programja, amelynek gondolata az 1990-es évek közepén: vetődött fel. Ekkor már bebizonyosodott, hogy a szomszéd országokból történő természetes betelepítés lassú folyamat.

Komoly előkészítő munka előzte meg a munkálatokat Gemenc több pontján. A Bajai Ifjúaszi Természeti Védelmi Egyesület (a továbbiakban BITE) aktivistái a potenciális élőhelyek rangsorát az amerikai U.S. Fish and Wildlife Service élőhely-alkalmassági indexének (HIS – Habitat Suitability Index) felhasználásával készítette el (Standóvárt Tibor – Richard B. Primack: *A természetvédelem biológiai alapjai*. Budapest, 2001. 307-309. oldal). Itt 1996 és 1998 között engedtek szabadon példányokat, amelyek és szaporulatuk zöme a megfigyelések szerint ma inkább a peremterületeken él. Például a falu közelében a Szerencsi-Sugovicán, a Vajdas fűcsatornában stb. Az elvárandóság fős oka az élőhelyi feltételek szélsőséges ingadozása, valamint a telepítésre kizemelt élőhelyek nem minden esetben megfelelő kivétel. A szabályozások előtti Duna árterén lassabban volt le a víz és kisebb volt a vízszintingadozás. Ma a folyam gemenci szakaszán a vízjárték a 8-9 métert is elérheti. Jellemző példaként említhető, hogy 2002-ben 943 centiméterrel tetőzött Bajánál az áradás, majd rá egy évre 53 centimétert mutatott a víz-méret: a változás 890 centiméter. Ez egy ilyen extrém módon állat csak nagy alkalmazkodóképességgel vészelheti át, következésképpen többségük inkább a peremvizekbe választott revír magunknak. A családok nagy része ugyan a gemenci területen maradt, de számos esetben kedvezőbb élőhelyre választottak magunknak. Az utóbbi néhány évben a Duna több pontján is megjelentek a hódok, elsősorban a sarkantyúk

Hódportré (Fotó: Haarberg Orsolya)

közöti homokzátonyok közelében alakították ki élőhelyüket. A 2004. novemberi telepítés alkalmával Karapancsra is kerültek példányok. A szakemberek információi szerint az Alsó-Duna-völgyben jelenleg 14 hódcsalád él, elsősorban a Dunán, a mellék- és a holtágakban, valamint az ármentesített területek nagyobb csatornáiban (BITE: A hódállomány monitorozása az Alsó-Duna völgyben, kutatási jelentés. Baja, 2009). Az itteni telepítésekből származó egyedek megjelentek Szerbia és Horvátország területén is. Az állatnak természetes ellensége nincs, az elpusztulva talált egyedek többsége varsiba fulladt, vagy terro-

riális harcban szerzett halálos sérülést. Összességében elmondható, hogy az 1996-ban megkezdett munka elérte célját: az Alsó-Duna-völgy fajgazdagsága bővült.

Az eurázsiai hód védelmét, természetvédelmi értéke 50 000 forint.

Dr. Nebojszki László – Mórocz Attila

Tekintélyes hódvár a Duna parton (Fotó: Mórocz Attila)

Víz felől átszűr

(Fotó: dr. Nebojszki László)

A jég alatt is kijárnak élelemszerzés céljából (Fotó: Mórocz Attila)

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, Bárdi Tibor, de Dániel József,
Jász Anikó, Korhencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Antal

Lapszerkesztő és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Ötvényi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Nyomdai munkák:
Arcalet Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, PÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.